

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

11 mei 1966

51e jaargang, no. 2541

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Tobi or not Tobi

DE naam *Kroniek van het Ambacht* roept bij iemand, die dat blad nooit heeft gezien, het beeld op van een voor niet-ingewijden volstrekt oninteressant mededelingenblad. Het zou een kroniek kunnen zijn voor maakkleermakers en koekbakkers, gevuld met afkondigingen van vestigingsbesluiten, verslagen van ambachtelijke jubilea en toogdagen, alsmede met onleesbare redactionele filippica tegen al diegenen die „het Bestaansrecht van de Kleine Handwerksman” aantasten, d.w.z. regering en parlement, ambtenaren van het Ministerie van Economische Zaken, vakbondsbestuurders en consumentenvertegenwoordigers, grootindustriëlen, warenhuizen en grootwinkelbedrijven, kortom iedereen behalve de ambachtsman zelf. Dit — lichtelijk gechargeerde — beeld nu dienen wij te vergruizen. De *Kroniek van het Ambacht*, een uitgave van de Stichting Ambachtspubliciteit, is namelijk een goed geredigeerd, leesbaar blad; het bevat naast korte, kernachtig geformuleerde, redactionele commentaren vele goede bijdragen.

Het nummer van januari/februari 1966 is een speciaalnummer, getiteld *Ambacht in de branding*, in opdracht van de redactie geschreven door Dr. E. J. Tobi, die heeft getracht de ontwikkeling van de actuele structuurproblemen, waarmede de bedrijfstakken binnen het ambacht worden geconfronteerd, in kort bestek te schetsen. De auteur geeft een goed leesbaar overzicht van de problemen binnen een veertiental bedrijfstakken, tezamen 80 pCt. van het aantal ondernemingen in het ambacht bestrijkend. Hij had blijkens zijn inleiding het voornemen dit te doen tegen de achtergrond van „onze hedendaagse wereld”, die hij dan gekenmerkt ziet door technische vooruitgang, schaalvergroting en stijgende welvaart. Weliswaar ontvouwt hij een aardig schema, waaruit de invloed van de drie kenmerken in de verschillende branches blijkt, maar wat een aantrekkelijke analyse had kunnen zijn blijft nu steken in een min of meer functioneel te noemen aanzet. Zijn werkstuk had naar onze mening aan waarde gewonnen indien hij de in zijn inleiding gemaakte driedeling techniek-schaalvergroting-welvaart ook in het volgende had gehandhaafd door vanuit deze drie kenmerken de structuurwijzigingen binnen het ambacht als geheel wat meer diepgang te geven, waarbij hij dan bepaalde ontwikkelingen had kunnen illustreren aan de hand van voorbeelden in afzonderlijke branches. Nu doet hij echter juist het tegenovergestelde, door elk van de veertien branches een apart hoofdstukje te gunnen, waarin hij dan steeds verwijst naar de invloeden van „het tijdsgebeuren”, voor zover dit in de betreffende bedrijfstak tot uiting komt via de drie genoemde kenmerken. In feite verlaat hij in de tekst zijn fraaie schema. Zijn studie is descriptief, niet analytisch.

Uit de veertien bedrijfstaksgewijze hoofdstukjes blijkt duidelijk dat de *econoom* Tobi goed op de hoogte is van de ontwikkelingen binnen het ambacht; hij geeft menig interessant detail. Waar hij zijn werk echter enige *sociologische* verdieping wil geven, slaagt hij niet in zijn opzet. Het blijft dan bij sterk generaliserende opmerkingen, bijv. over opvolgingsproblemen („..... omdat de generatie van vandaag elders met minder moeite méér kan verdienen”) en over — alweer — de invloed van „het ’s avonds aan de televisie gekluisterd zijn”.

Een en ander neemt niet weg dat de studie van Tobi voor ons, die niet dagelijks te maken krijgen met ambachtelijke en middenstandsvraagstukken, een belangrijke kennisvermeerdering betekent, al was het slechts dat wij nu weten dat „gawalobedrijf” het bedrijf is van gas- en waterfitters en loodgieters.

dR

INHOUD

Tobi or not Tobi 499

Drs. G. de Man:

Dr. Holtrop en de inflatie.. 500

L. Ott:

De ontwikkeling van de Nederlandse grammofonplatenindustrie 502

Drs. F. L. G. Slooff:

Het investeringsloon in West-Duitsland 506

I. van der Sluys:

Doorstroming en de financiering van het eigen woningbezit 511

Ingezonden stukken:

Drs. A. C. J. Abeln: Economische expansie in België?, met een naschrift van Prof. Dr. P. Frantzen 512

Mr. J. F. B. Vermaas: Sanering van het midden- en kleinbedrijf, met een naschrift van Drs. W. J. Wesselingh.. 514

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt 516

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Dr. Holtrop en de inflatie

Opmerkingen over het jongste jaarverslag van De Nederlandsche Bank

DR. HOLTROP, de President van De Nederlandsche Bank, is een verwoed tegenstander van de nu reeds jaren aanhoudende — zgn. kruipende — inflatie en hij heeft van deze gezindheid zowel in woord als geschrift vele malen blijk gegeven. In het pas verschenen Verslag van De Nederlandsche Bank over het jaar 1965 wijdt hij wederom belangrijke beschouwingen aan het vraagstuk van de inflatie. Hij geeft daarin een uitgebreide analyse van de verschillende oorzaken van inflatie en hun onderlinge samenhang en wijst mogelijkheden aan tot bestrijding van de inflatie. De bedoeling van onze beschouwing is enkele punten uit het betoog van Dr. Holtrop nader te bezien.

Motieven voor inflatiebestrijding

Door Dr. Holtrop worden twee motieven naar voren gehaald op grond waarvan in het algemeen inflatie niet aanvaardbaar wordt geacht:

- a. zij betekent een willekeurige benadeling van bepaalde bevolkingsgroepen ten voordele van andere;
- b. er is een toenemende vrees, dat de gevolgen van de inflatie de regelmatige voortgang van de welvaarts-groei zouden kunnen bedreigen.

Wat het tweede genoemde motief betreft, moet worden opgemerkt dat deze vrees geen bevestiging vindt in de feiten. Tot nu toe zijn namelijk de prijsstijging en een bevredigende groei van de produktie hand in hand gegaan, zonder dat kan worden gezegd dat de groei hinder heeft ondervonden van de prijsstijging ¹⁾. Gevaar voor stagnatie in de groei is wel reëel wanneer een land sterker inleeft dan zijn handelspartners, wanneer door een sterke looninflatie het winstinkomen te ver terugloopt, of wanneer de inflatie ontaardt in hyperinflatie waardoor het hele economische bestel wordt ontwricht. Met uitzondering van deze situaties, waarvan de eerste twee onder de huidige omstandigheden overigens uiterst actueel zijn, moet voorts het stagnatiemotief als van betrekkelijk geringe betekenis worden beschouwd.

Van veel doorslaggevendere betekenis en op zichzelf reeds voldoende grond voor een bestrijding van de inflatie, is het onder a. genoemde motief. Het moet namelijk in strijd met elementaire beginselen van rechtvaardigheid worden geacht, dat mensen buiten eigen toedoen door het blote feit alleen van een regelmatige stijging van het algemeen prijspeil worden bevoordeeld of benadeeld. Door indexering kan aan het rechtvaardigheidsmotief echter in belangrijke mate worden tegemoetgekomen. De rem op de inflatie zou daardoor evenwel vrijwel geheel wegvallen.

¹⁾ Het feit, dat de inflatie geen belemmering is geweest voor de welvaarts-groei betekent overigens niet dat deze, zoals wel gebeurt, als een noodzakelijke voorwaarde voor of een onvermijdelijk bijverschijnsel van de economische groei moet worden gezien.

Soorten inflatie

HOEVEL Dr. Holtrop van mening is, dat het niet mogelijk is de verschillende oorzaken van inflatie strikt te scheiden, omdat samenhangen als die tussen loonontwikkeling en arbeidsproductiviteit, nationale bestedingen en nationale produktie, bestedingen en liquiditeitscreatie gelijktijdig optreden en onderling verbonden zijn, acht hij het niettemin zinvol te onderscheiden in inkomensinflatie, bestedingsinflatie en monetaire inflatie. Op het gebied van de inkomensvorming, de bestedingen en het monetaire gedrag kunnen namelijk normen worden gesteld en voor zover deze normen afdwingbaar zijn, bevinden zich hier aangrijpingspunten voor het te voeren beleid.

De vraag dient echter te worden gesteld of het wel juist is monetaire inflatie als een *zelfstandige* oorzaak te onderscheiden naast bestedingsinflatie en inkomensinflatie, of meer in het bijzonder looninflatie. Is het niet juist de initiële oorzaken van inflatie te beperken tot

- a. een groei van de bestedingen boven de produktie-toeneming, welke leidt tot stijging van de prijzen van eindprodukten en via deze ook tot stijging van de prijzen van produktiefactoren, in het bijzonder de lonen, die op hun beurt de bestedingsgroei ondersteunen en zo een proces van loon- en prijsstijging in beweging zetten;

- b. een stijging van de inkomens, in het bijzonder de lonen, boven de groei van de arbeidsproductiviteit als gevolg van een machtspositie aan de aanbods-zijde van de arbeidsmarkt, welke leidt tot een vermindering van de winstmarges of een verhoging van de prijzen, al naar gelang de ontwikkeling van de vraag naar eindprodukten. Aangezien deze waarschijnlijk met de stijging van de lonen zal toenemen is doorberekening waarschijnlijk, hetgeen nieuwe looneisen zal uitlokken. Daarmede wordt, hoewel vanuit een ander uitgangspunt, eveneens een loon- en prijs-spiraal in werking gezet.

Wanneer zich een inflatoire ontwikkeling voordoet, leidend tot een nominale opzwellig van de kringloop, zal moeten worden vastgesteld of de initiële oorzaak daarvan bij de bestedingen dan wel bij de inkomensvorming ligt. Op grond van deze analyse zullen de nodige beleidsmaatregelen moeten worden genomen. Daarbij dient tevens te worden nagegaan of, en zo ja in welke mate, het monetaire beleid een nominale uitzetting van de kringloop mede heeft mogelijk gemaakt. Evenmin als de monetaire politiek een adequaat instrument is om een depressie te bestrijden, is het waarschijnlijk dat een ruime krediet-politiek op zichzelf tot inflatie kan leiden. De primaire impuls gaat steeds uit van lonen en bestedingen. Alleen wanneer verdere liquiditeitsactivering niet meer mogelijk is, vormt de monetaire expansie een grens voor de inflatie.

In een reeds jaren durend inflatoir proces zal het in het algemeen moeilijk zijn de afzonderlijke verantwoordelijkheid van de lonen, de bestedingen en het monetaire gedrag voor de inflatie vast te stellen, omdat zij elkaar onderling beïnvloeden en versterken. Een effectief beleid tot bestrijding van de inflatie zal dan ook uit een mengeling van maatregelen moeten bestaan, die zowel lonen, bestedingen

als het monetaire gedrag treft. Wel is het uiteraard zaak, wanneer de mate van verantwoordelijkheid van de verschillende oorzaken sterk uit elkaar loopt, dit ook in de beleidsmaatregelen tot uitdrukking te brengen.

Toerekening van de verantwoordelijkheid voor de inflatie in 1965

DR. HOLTROP komt in zijn analyse van de ontwikkeling in ons land in 1965 tot de conclusie, dat verreweg de grootste verantwoordelijkheid voor de opgetreden prijsstijging moet worden toegerekend aan de door de overheid veroorzaakte overbesteding en aan het gevoerde monetaire beleid.

Aangezien Dr. Holtrop van mening is, dat van de monetaire politiek geen grote bijdrage tot beheersing van de inflatie mag worden verwacht, omdat een sterk restrictief monetair beleid snel tot een liquiditeitscrisis zou kunnen leiden en discontinuïteiten in de economische ontwikkeling veroorzaken, komt hij tot de slotsom dat de noodzakelijke maatregelen vrijwel geheel van het budgettaire en het fiscale beleid hadden moeten komen ²⁾. In plaats van compensatie te bieden of tenminste een neutraal beleid te voeren, heeft de overheid in 1965 zelf een belangrijke bijdrage tot de inflatie geleverd, waarmee zij de aan haar gestelde normen met betrekking tot de beheersing van inflatie heeft overtreden.

Hoewel de overheid ongetwijfeld een grote verantwoordelijkheid draagt voor de inflatoire ontwikkeling en vaak zelfs volhardt in een foutief beleid (in het bijzonder het fiscale beleid: het miljard van Witteveen en de belasting-spaarbrieven van Minister Vondeling) moet toch de vraag worden gesteld of het terecht is de verantwoordelijkheid zo éézijdig bij de overheid te leggen.

Een belangrijk deel van de overheidsuitgaven, de salarissen, is vrijwel geheel afhankelijk van de loonontwikkeling in de particuliere sector, terwijl andere onderdelen van de overheidsuitgaven zeer sterk gecorreleerd zijn met de *snelst groeiende* componenten van de particuliere bestedingen zoals auto's en recreatie. Dit neemt uiteraard niet weg, dat de aandacht voortdurend op mogelijke verlagingen moet zijn gericht.

Anderzijds ondervindt de overheid bij vele parlementariërs heel vaak grote tegenstand tegen structureel, zowel als conjunctureel noodzakelijk geachte belastingverhogingen, welke tegenstand niet zelden op electorale overwegingen steunt ³⁾.

Evenals bij de monetaire politiek zijn ook bij de budgettaire en de fiscale politiek de mogelijkheden tot het voeren van een anti-inflatiebeleid aan beperkingen onderworpen.

Welke rol heeft de loonontwikkeling gespeeld in het inflatieproces van 1965? Er is in 1965 ongetwijfeld looninflatie opgetreden, zij het in minder sterke mate dan in 1964. In het jaarverslag van De Nederlandsche Bank wordt ook wel erkend, dat de looninflatie in 1965 een

zelfstandige invloed heeft uitgeoefend, doch elders in het Verslag wordt met klem betoogd dat een beperking van de loonstijging in 1965 tot de groei van de arbeidsproductiviteit niet mogelijk zou zijn geweest. Zij zou bovendien onbillijk zijn geweest, aldus Holtrop, omdat bij een voortgaande bestedingsinflatie dit zou hebben geleid tot winstinflatie, waardoor het desideratum van een redelijke inkomensverdeling zou zijn doorkruist.

Men kan zich echter afvragen of voor een voldoende groei van onze economie *in de komende jaren* het looninkomen al niet te sterk ten koste van het winstinkomen is gestegen. In het Verslag wordt deze vraag gesteld zonder haar te beantwoorden. Het zou goed geweest zijn, en de hele analyse evenwichtiger hebben gemaakt, indien deze vraag bevestigend was beantwoord en daaraan de nodige consequenties voor het te voeren beleid waren verbonden. Men kan namelijk vrij algemeen een daling van de winstmarges constateren, die slechts ten dele door omzetvergroting kan worden gecompenseerd.

Nederland heeft een sterkere stijging van de arbeidskosten in de industrie dan vele andere landen. Dit zou wel eens nadelige gevolgen kunnen hebben voor de uitvoer en de werkgelegenheid. Een land dat zo sterk op export is gericht als ons land, moet er steeds voor zorgen niet duurder te worden dan het buitenland. In dit licht bezien wordt de rol van de looninflatie van de laatste jaren nog belangrijker en zal haar aandeel in de inflatiebestrijding groter moeten zijn. Het is dan ook bevreemdend, dat de rol van de looninflatie in de analyse van Dr. Holtrop in zo sterke mate buiten schot blijft.

Conclusies

ONZE voorgaande opmerkingen samenvattend moet de conclusie worden getrokken, dat de President van De Nederlandsche Bank de verantwoordelijkheid voor de opgetreden inflatie in te sterke mate alleen bij de overheid legt en het budgettaire en fiscale beleid aanwijst voor het treffen van de nodige maatregelen. Ongetwijfeld is het manipuleren van inkomsten en uitgaven van de overheid een centraal beleidsinstrument voor het tegengaan van inflatie, doch dit beleid zal door andere beleids-elementen moeten worden ondersteund. Werkgevers en werknemers zullen bij het afsluiten van C.A.O.'s geen misbruik van hun vrijheid moeten maken door voornamelijk het oog gericht te houden op de bedrijfstakken waar de groei van de arbeidsproductiviteit het grootst is, doch ook de langzame groeiers in de beschouwing moeten betrekken.

Aan het aspect van de invloed van het buitenland op de binnenlandse prijsstijging is in het voorgaande geen aandacht geschonken, omdat zeker niet kan worden gezegd dat het buitenland meer schuld zou hebben aan onze recente inflatie dan wijzelf. De enige oplossing voor het tegengaan van import van inflatie (bij een systeem van vaste wisselkoersen) is internationale coördinatie, doch wat betreft het zich houden aan gemaakte internationale coördinatie-afspraken (bijv. de aanbeveling van de Raad van de E.E.G. van 15 april 1964) heeft Nederland nog wel wat te leren.

Wellicht de belangrijkste betekenis van de analyse van Dr. Holtrop is gelegen in het feit, dat zij een enorme steun in de rug is voor de Minister van Financiën voor het voeren van een strak en consequent anti-inflatiebeleid. Dat hij ervan profiteert!

's-Gravenhage.

Drs. G. DE MAN.

²⁾ Men zie ook de bijdrage van Dr. Holtrop in de bundel *Nationale monetaire vraagstukken (Monetaire opstellen 2)*, onder redactie van Prof. Dr. H. W. J. Bosman e.a., Amsterdam 1965, blz. 109 - 142.

³⁾ In dit verband moge worden opgemerkt, dat een goede, objectieve voorlichting over de macro-economische samenhangen in onze volkshuishouding en de grenzen en mogelijkheden van het economisch beleid, waar de politieke partijen zelden aan toe komen, via bijv. de televisie op iets langere termijn wellicht een belangrijke psychologische bijdrage zou kunnen leveren tot de beheersing van de inflatie.

Aan de hand van jaarverslagen van STEMRA en van Philips wordt een beeld gegeven van de ontwikkeling der Nederlandse grammofoonplatenindustrie, die vóór 1940 nauwelijks enige betekenis had en thans tot een belangrijke nijverheid is uitgegroeid. Dit geldt zowel voor de in Nederland werkende fabrieken, die aan buitenlandse maatschappijen zijn verwant, als voor de bij uitstek Nederlandse elektrotechnische wereldindustrie, die overal op dit interessante gebied werkzaam is. De opbouw van dit grammofoonplatenbedrijf wordt in vogelvucht gevolgd. De aanzienlijke groei van de uitkeringen wegens mechanische rechten aan Nederlandse componisten, auteurs e.d., zoals die in de geproduceerde STEMRA-cijfers tot uiting komt, vestigt de aandacht op de onverwachte gevolgen van een ogenschijnlijk zuiver industriële expansie.

VÓÓR 1940 kende Nederland nauwelijks een eigen grammofoonplatenindustrie. Slechts te Amsterdam bestond een zeer bescheiden bedrijf, waar onder het merk Decca platen in het amusementsgenre werden vervaardigd. Vandaag kent ons land op dit gebied een industrie, waarvan dertig jaar geleden niemand, en twintig jaar geleden slechts een enkeling, had kunnen dromen.

Wat haar geheimzinnigheid met cijfers betreft conformeert deze industrie zich gaarne aan de nationale zeden. Deze afschuw van de openheid vindt zeker hier zijn oorsprong in de bijzonder scherpe en harde concurrentie. Bepaalde veranderingen in de verkoopcijfers zouden zoveel aanwijzingen kunnen geven omtrent een snel groeiende populariteit van „sterren”, dat in de strijd om het beschikbare talent, hier een even merkwaardige als belangrijke grondstof, mogelijk bestaande strategische geheimen kunnen worden doorgrond, met minder gewenste gevolgen voor de te verschieten hoeveelheden financiële munitie.

Thans bestaan er in Nederland, naast een aantal kleine, vier grote fabrieken, t.w. Philips' Phonographische Industrie te Baarn, Bovema te Heemstede, Artone te Haarlem en C.N.R. te Scheveningen. Daarvan is slechts de eerste als zelfstandig te beschouwen. De andere hebben nauwe verbandingen met verschillende buitenlandse groepen en merken. Van omzetten en produktiecijfers kan men zich moeilijk een beeld vormen. Wel bestaan er omtrent het Nederlands marktaandeel van elke fabriek vrij nauwkeurige schattingen. De fabrieken geven hun produktiecijfers op aan een vertrouwensman, die aan de hand van zijn aldus verkregen totaalcijfer alle producenten op de hoogte houdt van hun percentage ten opzichte van de gehele Nederlandse produktie, doch deze cijfers zijn vertrouwelijk. Over de totale platenverkoop in Nederland kan men zich een beeld vormen op de basis van het bedrag, waarover de Commissie Collectieve Grammofoonplaten campagne jaarlijks beschikt. Op elke factuur in de platenbranche wordt ten behoeve van deze commissie namelijk een kleine opslag geheven. Van bevoegde zijde verneemt men, dat op deze grondslag de totale platenomzet in Nederland thans omstreeks f. 65 mln. per jaar zal bedragen. Vóór de oorlog zou deze naar schatting bijna f. 4 mln. hebben belopen. Men ziet hier dus een grote vooruitgang. Deze is bovendien op veel plaatsen te horen.

Dit cijfer betreft echter de platenomzet in Nederland, niet de gezamenlijke produktie der hier te lande werkende platenfabrieken. Deze is aanzienlijk groter. In de eerste

De ontwikkeling van de Nederlandse grammofoonplatenindustrie

plaats werkt er te Baarn een grote fabriek onder het Philips embleem. Daarnaast bestaat er een considerabele produktie van de vele platenfabrieken van het Nederlandse concern in het buitenland, die onder deze moedermaatschappij ressorteren. Bovendien werken ook de andere in Nederland persende fabrieken als Bovema enz. in meerdere of mindere mate voor de buitenlandse markt en voor buitenlandse opdrachtgevers, op deze manier eveneens tot de uitvoer bijdragend.

Eigenaardig consumptie-artikel

OFSCHOON de grammofoonplaat reeds lang een alledaags produkt mag heten, is en blijft het een eigenaardig consumptie-artikel. In verbinding met de passende apparatuur verwekt de plaat geluidstrillingen, die als muziek aandoen. Als zodanig heeft hij iets te maken met de cultuur, waarbij dadelijk moet worden opgemerkt, dat dit juist hierbij een zeer verscheiden en veel- of zo men wil weinig omvattend begrip voorstelt. Niettemin plaatst dit zowel producent als produkt in een bijzondere positie. Dit werd men o.m. hierdoor gewaar, dat gedurende de jongste oorlog de kleine Nederlandse fabriek te Amsterdam allengs een eigen betekenis kreeg, doordat zij een rol speelde bij het reproduceren van het Nederlandse repertoire in een periode, waarin dit al spoedig van buiten af geen enkele kans meer zou hebben gekregen. Deze kleine fabriek is na de oorlog geleidelijk in het Philips-concern opgegaan en heeft tot uitgangspunt kunnen dienen voor een bedrijf, dat nu op de wereldmarkt een eigen plaats inneemt.

Deze ontplooiing van de Nederlandse platenindustrie is eer te volgen uit de resultaten, zoals ieder ze in talloze winkels voor ogen en in nog veel meer huiskamers voor oren kan krijgen, dan uit de spaarzame gegevens. Wat de laatste betreft beschikt men voornamelijk over twee bronnen, de jaarverslagen van Philips, die in menig opzicht een stuk Nederlandse cultuurgeschiedenis bevatten, zowel wat betreft de hoofdindustriegroep Muziek, die de grammofoonplatenfabricage omvat, als het hoofdstuk over research en ontwikkeling, terwijl de andere bron, wellicht voor menigeen onvermoed, schuilt in de jaarverslagen van STEMRA, de Stichting tot Exploitatie van Mechanische Reproductierechten der Auteurs, een zusterorganisatie van BUMA, het Bureau voor Muziek-auteursrecht. In deze jaarverslagen van STEMRA vindt men over de ontwikkeling van de prille eigen platenindustrie reeds tal van bijzonderheden, eer daarvan in de verslagen van het Nederlandse concern iets stond te lezen.

De STEMRA-gegevens hebben uiteraard vooral betrekking op de bedragen, die door de Nederlandse platenindustrie als muziekverbruiker ten bate van de bij dit bureau aangesloten Nederlandse componisten, auteurs, arrangeurs enz. werden opgebracht, behalve dan nog de sommen, die STEMRA als vertegenwoordigster van het repertoire van BIEM, het Bureau International de l'Edition Mécanique te Parijs, ten behoeve van de buitenlandse recht-hebbende incasseerde. Tot 1940 brachten deze licenties voor de Nederlanders slechts een gering bedrag op, te stellen op gemiddeld f. 5.000 per jaar. Over 1964 bedroeg het totaal der STEMRA-uitkeringen aan bij de stichting aangeslotenen, voornamelijk Nederlanders, bijna f. 1,5 mln. Ofschoon dit bedrag niet ten volle aan de platenindustrie kan worden toegerekend, immers ook film en radio betalen mechanische rechten, geeft deze stijging wel duidelijk aan, wat een eigen nationale industrie voor de op dit gebied werkzame creatieve categorieën betekent, alsmede voor hun uitgevers.

Analyse der STEMRA-gegevens

IN 1946 betaalde Decca als enige Nederlandse fabriek reeds f. 30.670,90 aan licenties, in 1947 f. 73.000 (afgerond). Geen wonder, dat STEMRA goede verwachtingen voor de groei van de Nederlandse platenindustrie koesterde, al kwam reeds dadelijk enige vrees voor de verzadiging van de eigen platenmarkt tot uiting. Veel Nederlandse platen werden destijds echter nog in België geperst. In het verslag over 1948 vermeldde STEMRA dat de Decca-fabriek, nu behorende tot het Philips-concern, van Amsterdam naar Doetinchem zou worden verplaatst, waar tevens voor de export zou worden geperst. Met voldoening werd geconstateerd, dat de inmiddels verzezen Bovema-fabriek ook op volle kracht werkte, dit tevens ter besparing van deviezen. Men leefde nog in de tijd, dat dit woord een magische klank had. Bovema perste immers van buitenlandse matrijzen platen van verschillende in ons land bekende merken, als H.M.V., Columbia, Parlophone e.a. Van een platenmerk Philips was in Nederland nog niets bekend. De gevolgen van deze stijgende Nederlandse produktie kwamen bij STEMRA duidelijk tot uiting. In het verslag over het jaar 1950 constateerde de stichting een „enorme ontwikkeling van de binnenlandse industrie”. Daarbij bleek, dat Decca en Bovema niet alleen een verrassende export bereikten, maar bovendien meer en meer eigen opnamen gingen maken, zeer ten genoegen van STEMRA, die als vertegenwoordigster van onze scheppende kunstenaars, naar het bijzonderster zag. Tevens werd medegedeeld, dat Philips zelfstandig en in combinatie met Decca de platenfabricage ter hand had genomen, waardoor een grote stijging van de totale produktie en van de export werd verwacht. Als bijzonderheid werd bovendien vermeld, dat „Philips als groot-industrie, zijn speciale steun heeft toegezegd aan de Nederlandse, zowel scheppende- als herscheppende kunstenaars”.

Inderdaad werd bij het Philips-concern in het verslag over 1950 voor de eerste maal de hoofdindustriegroep Muziek genoemd. In verband met de daarvoorstaande waren enige mededelingen gedaan over de weergave-apparaat voor grammofoonplaten, doch in 1950 was Philips' Phonographische Industrie tot stand gekomen. Wel had, zoals men via STEMRA kon weten, het concern reeds geruime tijd platen vervaardigd, doch nu ging dit blijkbaar op een andere basis gebeuren, omdat het „een sterke commerciële verbondenheid van de elektrische en mechanische apparatuur voor geluidsweergave en van de geluidsdragers” aanwezig achtte. Wilde het concern, aldus de

teneur van zijn verslag, zijn positie op dit gebied handhaven en verder ook uitbreiden, dan moest het de gehele reeks van artikelen in deze sector gaan vervaardigen, dus ook grammofoonplaten in de ruimste zin. Daartoe achtte het de opbouw van een repertoire op internationale grondslag noodzakelijk, waarbij men gebruik zou maken van het nationale muzikalent en verder met buitenlandse maatschappijen samenwerken.

De mededelingen van STEMRA en van Philips over deze periode passen als een legpuzzel in elkaar. Daarbij willen wij er de aandacht op vestigen, dat hier sprake was van een niet alledaagse culturele en commerciële wisselwerking, die duidelijk wordt belicht door de hieronder te publiceren cijfers over de STEMRA-uitkeringen ten bate van Nederlandse aangeslotenen. De tweede bijzonderheid is, dat de Nederlandse industrie zich hier aldus openlijk ging bewegen op een voor ons land geheel nieuw gebied, waar bij voorbaat zeker geen te veel aan zelfvertrouwen aanwezig of waarschijnlijk kon worden geacht. In dat opzicht was men immers vele decennia sterk beïnvloed door de gedachte, dat de technische, artistieke en financiële kwaliteiten in deze specialistische industrie slechts in het buitenland waren te vinden, en dan nog geconcentreerd in enkele zeer sterke wereldmerken en groepen.

Symptomatisch daaromtrent beschouwen wij de twijfel aan het opnemingsvermogen van de eigen markt ten opzichte van de verrassende expansie der Nederlandse industrie, die nog enkele malen in de STEMRA-verslagen weerklinkt. Het verzadigingspunt, dat men telkens in aantocht waande wegens de stortvloed van Nederlandse platen, die over de eigen platenspelers wervelde, bleek in werkelijkheid steeds op zich te laten wachten. Deze scepsis laat zich echter volkomen verklaren door de bekendheid met de Nederlandse toestanden van vroeger, die bij de STEMRA-officials overvloedig aanwezig was. Ook werd in deze kring de opkomst van de „wire-recorders” omtrent 1950 met een wantrouwend oog bekeken, omdat men daarvan een ernstige concurrentie voor de platenindustrie verwachtte. Spoedig zag men in, dat het ondertussen tot bandrecorder getransformeerde instrument niet zo gevaarlijk was. In deze periode deed ook de langspeelplaat zijn intrede, aanvankelijk vooral gewijd aan de klassieke muziek. Ofschoon dit voor STEMRA en de Nederlandse auteurs niet veel betekende, omdat het voornamelijk om auteursrechtvrije werken ging, heeft men in deze kring dadelijk de waarde van deze nieuwe platen categorie voor de heden-daagse kunstenaars ingezien. Het vertrouwen in de Nederlandse industrie nam dan ook spoorslags toe. In 1951 heette het „dat de goed geleide Nederlandse industrie een woordje gaat meespreken op de wereldmarkt”. Reeds enkele jaren later constateert men, dat deze langzaam maar zeker een zeer belangrijk aandeel begint te veroveren op de buitenlandse markt „en dat is beslist niet ten nadele van onze eigen auteurs”.

Naast de stijgende afzet van bandrecorders, die misschien negatief zouden kunnen werken, stond weldra de opkomst van de juke-box. Deze ietwat luidruchtige instrumenten zijn als groot-afnemers van grammofoonplaten een belangrijke bron van mechanische rechten geworden. Tot op de huidige dag blijkt uit de verslagen van STEMRA hoezeer de Nederlandse platenindustrie, enkele inzinkingen daargelaten, zich in voor ingewijden verrassend tempo heeft ontwikkeld. Wel werd het jaar 1961 noodlottig voor enige kleine maatschappijen, doch daarbij waren er dan ook „wier financiële basis minder groot is dan het optimisme van de oprichters”, aldus STEMRA, aan welker verslagen

nog is te ontlenen, dat de Nederlandse platenindustrie ook door loonpersingen ten behoeve van reclame-uitgaven nog vrij aanzienlijk tot de inkomsten van componisten en auteurs heeft bijgedragen. Hieronder volgt een overzicht van de STEMRA-uitkeringen, afgerond in duizenden guldens.

STEMRA-uitkeringen
(× f. 1.000)

1946	5	1953	143	1960	796
1947	20	1954	206	1961	1.089
1948	58	1955	255	1962	991
1949	48	1956	611	1963	1.408
1950	56	1957	741	1964	1.488
1951	93	1958	1.294		
1952	79	1959	1.052		

Getuigen deze cijfers van een belangrijke inkomstenstijging voor de betrokken Nederlandse interessanten, daarnaast brengt de Nederlandse industrie nog hoge bedragen voor de BIEM-gegadigden op, evenwel met dien verstande, dat vroeger van de STEMRA-uitkeringen het leeuwedeel naar het buitenland ging, terwijl nu in stijgende mate het aan de Nederlandse aangeslotenen uit te keren totaalbedrag dat van de BIEM-ontvangsten uit ons land achter zich laat, hetgeen als een rechtstreeks gevolg van de eigen platenindustrie is te beschouwen.

Opbouw in vogelvlucht

DE inkomsten van STEMRA, die hoger zijn dan de hierboven vermelde uitgekeerde bedragen, dit wegens de innings- en verdelingskosten, hebben betrekking op de gehele Nederlandse muziekverbruikende industrie. Op onze eigen markt neemt Phonogram, de verkoopmaatschappij voor platen van Philips, de belangrijkste plaats in, doch volgens betrouwbaar te achten schattingen is haar marktaandeel geenszins gelijk aan, noch overtreft dat het totaal van de andere merken en zou dus beneden de helft blijven. Toch is dit, gezien het uitgangspunt, reeds een merkwaardig resultaat.

De jaarverslagen van Philips geven sinds 1950 in successie een beeld van de wijze waarop het concern in betrekkelijk weinig jaren zijn „hoofdindustriegroep Muziek” heeft opgebouwd. Volgt men deze ontwikkeling in vogelvlucht (een gedetailleerde beschrijving valt buiten dit bestek, doch zou commercieel, industrieel en cultuur-historisch interessant zijn), dan bespeurt men reeds in 1950, tijdens de bouw van de fabriek te Baarn, het uitsteken van voelsprietten in Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk en België. In 1952 komt een belangrijk contract tot stand met Columbia Records, een der grootste producenten van grammofoonplaten in de Verenigde Staten, waardoor Philips de beschikking krijgt over het onmisbare Amerikaanse repertoire en een deel van het wereldbekende muziektalent, terwijl tevens het door Philips gecontracteerde Nederlandse talent toegang krijgt tot de Amerikaanse markt. Als gevolg daarvan wordt het Nederlandse marktaandeel in reeds bewerkte gebieden, met name Groot-Brittannië en Australië, vergroot. Ondertussen ontstaat te Baarn een research-centrum op het gebied van de geluidsregistratie, zodat allerlei know-how aan de eigen

fabrieken in het buitenland kan worden overgedragen. Hoewel in deze buitenlandse nederzettingen stelselmatig wordt gestreefd naar een lokale opname-activiteit in het populaire genre, wordt ook in alle bekende Europese muziekcentra, zij het aanvankelijk met uitzondering van Italië, op het gebied van de klassieke muziek hard gewerkt. Betrekkelijk spoedig onderneemt Philips voor de eerste maal in de grammofoongeschiedenis een complete editie van Mozarts werken. Nederlandse orkesten als het Concertgebouworkest en het Residentie Orkest worden aan het merk verbonden. Zo vermeldt het verslag over 1954, dat de tournee van het Concertgebouworkest door de Verenigde Staten zeer tot de verkoop van de opnamen van het orkest heeft bijgedragen. Nu wordt ook het Italiaanse repertoire in de reeds zeer uitgebreide catalogus opgenomen. Commercieel gesproken is en blijft echter de populaire muziek verreweg het belangrijkste en van enkele in trek zijnde Amerikaanse plaatnummers worden meer dan 500.000 stuks verkocht. Men bedenke, dat in 1946 de totale productie van de Nederlandse grammofoonplatenindustrie volgens STEMRA 252.000 stuks bedroeg.

Tot de details, waaraan het concern, naast een steeds volhardende research, aandacht schenkt, behoort de verpakking van de plaat, in meestal kleurige hoezen. De productie in Nederland wordt steeds uitgebreid, waarbij men uitgaat van deze stelregel: „De reputatie van een grammofoonplatenbedrijf berust niet alleen op de technische kwaliteiten van opname en plaat, maar ook, en speciaal bij de klassieke muziek, op het niveau van de artiesten en de vertolking”. Binnen betrekkelijk korte tijd heeft het Nederlandse merk ondanks zware concurrentie een plaats op de Amerikaanse markt veroverd. Interessant is de poging door het uitgeven van bepaalde populair-klassieke series voor brede kringen een brug te bouwen naar de klassieke muziek. Daarnaast neemt het concern nu zowel in de Duitse jazz als in de Britse hit-parade een sterke positie in.

In 1957 begint de uitbouw naar de exotische markt. Het Chinese repertoire wordt van de fabriek te Hongkong verzorgd, in Nigeria ontstaat een eigen vestiging, via een fabriek in de V.A.R. dringt men tot de Arabische markt door, Japan komt aan de beurt door een verbintenis met een groot industrieel concern aldaar. In Zuid-Amerika wordt de omzet belangrijk vergroot. Er verrijzen fabrieken te Buenos Aires voor Argentinië, te Montevideo voor Uruguay, te Santiago voor Chili. Ondertussen gaat in Europa alles door, in Frankrijk wordt de nieuwe fabriek te Louviers gebouwd, in Engeland verwerft Philips een meerderheidsbelang in een daar sterke maatschappij, waarmee reeds lang was samengewerkt, in Spanje bouwt men een organisatie op. De voorzichtige intrede van de stereofonie veroorzaakt een evolutie in de geluidstechniek, de opnamekosten stijgen, doch de zware concurrentie drukt de gemiddelde prijs der platen. Daarentegen blijkt het contact, dat de televisie met de artiesten uit het eigen land scheidt, de verkoop van hun platen te bevorderen. Men manipuleert dan ook even ijverig met de kortstondigste teen-ager idolen als met de onverwoestbaarste klassieken.

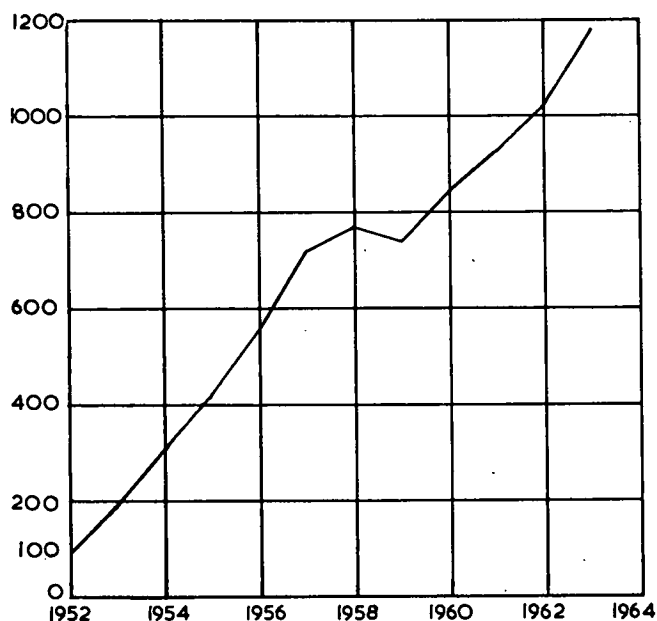
(I. M.)

Uw reserves deskundig belegd: aandelen

In 1962 beschikt Philips in bijna alle Europese landen over eigen programma- en verkooporganisaties. In Oslo wordt een fabriek voor Scandinavië opgericht, Madrid krijgt een nieuwe fabriek ter bediening van het Iberisch Schiereiland, in Italië wordt een complete maatschappij door het concern verworven, in Griekenland komt een eigen vestiging tot stand. Dat in Nigeria nu ook een fabriek wordt gebouwd is een terloops vermelde aangelegenheid, doch de grote gebeurtenis in dat jaar is de samenwerking met Siemens & Halske AG (Deutsche Grammophon GmbH), welke belangengemeenschap blijkens latere jaarverslagen redenen tot tevredenheid zal geven. In Amerika is een verbintenis ontstaan met Mercury, gespecialiseerd in stereofonische opnamen, hetgeen de bestaande banden met Columbia Records van karakter doet veranderen.

Het is ondoenlijk alle activiteiten der groep Muziek te vermelden, waaronder ook de bemoeiingen vallen inzake de internationale overeenkomsten over auteurs- en reproductierechten. Hieronder is nog in een grafiek het beloop van de wereldomzet van platen van het concern van 1952 tot en met 1963 weergegeven, op de basis 1952 = 100, voor zover dit uit de jaarverslagen was op te maken. In de verslagen over 1964 en 1965 ontbreken de relatieve omzetveranderingen in de hoofdindustriegroep Muziek, zoals die voordien werden gepubliceerd.

Wereldomzet van Philips-platen van 1952 t/m 1963
(1952 = 100)

Stut voor nationaal zelfvertrouwen

UIT deze lijn spreekt een voorspoedige ontwikkeling op een voor Nederland geheel nieuw industrieel terrein, die is bereikt ondanks de daar geldende keiharde concurrentie. Speurt men naar de oorzaken van deze groei, dan mag men één ervan wellicht hierin zoeken, dat

VERGADEREN - CONFEREREN STAFBESPREKINGEN

- IN HET CENTRUM VAN HET LAND
- IN EEN VOLKOMEN RUSTIGE OMGEVING
- ZALEN VOOR 10-20-50-100-200 PERSONEN

GEEN PARKEERPROBLEEM

HOTEL DE WAGENINGSE BERG

Rôtisserie Belmonte - Indisch restaurant - Bar

(I. M.)

de fabriekmatige vervaardiging van een plaat, afgezien van het gecompliceerde proces van artistieke voorbereiding en opname, het resultaat is van omstreeks vijftig verschillende handelingen. Verricht men elk dezer handelingen iets nauwgezet, zij het slechts 1 pCt., dan een ander, dan moet het eindproduct ook voor leken merkbaar beter zijn. Het schijnt dat sommige dingen te ontzet of in onder Nederlandse signatuur werkende buitenlandse bedrijven nog niet zo slecht worden gedaan. De geografisch gunstige ligging van Nederland kan hebben meegeholpen, doch vooral onze talenkennis en ons aanpassingsvermogen kunnen van bijzonder nut zijn geweest bij het streven naar de inpassing van het aanwezige nationale talent bij de opbouw van de lokale deelmarkten.

Bij de samenstelling van zijn klassieke catalogus heeft het concern baanbrekend werk verricht, zonder in de eerste plaats op verkoopcijfers te letten. In het algemeen zijn de winstkansen bij klassieke opnamen gering. Daarbij komt dat de doorsnee-koper van klassieke platen na ongeveer vijf jaar een verzadigingspunt bereikt, omdat hij slechts een beperkt aantal muziekwerken tot een reëel geestelijk bezit kan maken. Aan de andere kant staat echter, dat juist met dit klassieke en serieus moderne repertoire, gezien de aandacht die aan nieuwe opnamen voortdurend door een uitgebreide artistieke publiciteit wordt besteed, zeer kan worden bijgedragen tot de goodwill of zoals dat vandaag heet de image van een merk, zodat wat men op de ene rekening verliest op een andere met interest via „image building” kan worden herwonnen. De plaat is een ideale sleutel op de poort der „free publicity”.

Hier is slechts een overzicht gegeven van het specifiek Nederlandse merk onder de in Nederland werkende belangrijke platenindustrie, waarbij de andere ondernemingen echter ook op hun beurt, zij het wat de resultaten betreft niet uit algemeen beschikbare jaarverslagen zo gemakkelijk te volgen, een eveneens levendige activiteit ontwikkelen, mede ten bate van Nederlands scheppend en herscheppend talent. Voorbeelden zijn er te over, van de opname van de Matthäus-Passion te Naarden, dank zij C.N.R., tot de one man shows van Toon Hermans, op instigatie van Bovema. Als geheel is deze ontwikkeling op het deels spectaculaire terrein, zelfs op het rumoerige af, deels werkelijk artistieke gebied der geluidsdragers, zoals deze zich in Nederland sinds 1945 heeft voltrokken, in staat het nationale zelfvertrouwen in menig opzicht te schragen.

Rotterdam.

L. OTT.

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

Nu het vraagstuk betreffende het delen van de werknemers in de groei van het vermogen van het bedrijfsleven, sinds de verschijning van enige nogal uiteenlopende rapporten en de zondvloed van de daarop gevolgde commentaren, in het centrum van de belangstelling is gekomen, leek het de schrijver van deze bijdrage nuttig eens na te gaan wat hierover in West-Duitsland is gepubliceerd, te meer omdat daar reeds veel publikaties over de vermogensaanwasdeling zijn verschenen. Dit eerste van een reeks van drie artikelen behandelt de in West-Duitsland gepubliceerde plannen met betrekking tot het investeringsloon. Binnenkort volgen nog twee artikelen over resp. de collectieve en de ondernemingsgewijze vermogensaanwasdeling in West-Duitsland.

Het investeringsloon in West-Duitsland

Inleiding

IN dit artikel zal worden gepoogd een samenvattende bespreking te geven van de belangrijkste plannen die in West-Duitsland ter tafel zijn gebracht om de werknemers een voor belegging bestemd loonbestanddeel te verschaffen, gewoonlijk *investeringsloon* genoemd. Daartoe laten wij eerst in het kort de inhoud van deze plannen de revue passeren; daarna geven wij ons oordeel over deze plannen om vervolgens te trachten tot een conclusie te komen.

De plannen ter zake van investeringsloon

De idee van het investeringsloon ¹⁾ kwam in het begin van de jaren vijftig in West-Duitsland op. Men zag toen daar te lande, dat het bedrijfsleven er in het kader van de naoorlogse herstelpolitiek in was geslaagd dankzij het betalen van relatief lage lonen of — eigenlijk het spiegelbeeld daarvan — het berekenen van een ruime marge voor uitbreidingsinvesteringen in de prijzen, grote reserves op te bouwen, waarvan de eigendom uitsluitend toeviel aan de eigenaars en een kleine groep managers van de desbetreffende ondernemingen. Dit leidde tot steeds onevenwichtiger vermogensverhoudingen. Daarom gingen er, in het bijzonder bij de vakbonden, stemmen op om een gedeelte van de zo gevormde vermogens toe te kennen aan de werknemers. Een van de eersten, die hierover schreef was Hinkel ²⁾.

Hinkel bepleitte een ingrijpende wijziging van de eigendomsverhoudingen binnen het bedrijfsleven. Zijn ideeën waren vrij verward, maar zij kwamen oorspronkelijk in feite erop neer, dat hij een nationalisatie van de grondstoffenindustrieën voorstond. Een gedeelte van deze industrieën diende dan rechtstreeks in handen te komen van de werknemers en een gedeelte

indirect via investeringsbanken. Later zwakte hij zijn plannen af en wilde hij *alle* werknemers alleen maar investeringsloon geven, waarmede zij deelnemingen dienden te verwerven in „Investmentbanken, die durch Kapitalbeteiligung und Kreditgabe in gesunder Streuung an Unternehmen aller Art beteiligt werden” ³⁾. Hij wilde het investeringsloon in elk geval laten geven boven de loonsverhogingen, die de werknemers toekomen op grond van de stijging van de arbeidsproductiviteit.

Gematigder en meer gefundeerd waren de voorstellen van *Von Nell-Breuning*. Hij ging ervan uit, dat de werknemers gemiddeld zoveel moeten kunnen sparen als nodig is om hun eigen arbeidsplaats te financieren ⁴⁾. Deze besparing mag niet komen uit loonsverhogingen, die worden gegeven uit hoofde van de toeneming van de arbeidsproductiviteit, want dan zou de meerdere produktie niet afgezet kunnen worden en zou vanwege de daaruit voortvloeiende werkloosheid door de ene groep werknemers ontspaard moeten worden wat de andere groep spaart. Het investeringsloon behoort uit de winst te komen, die anders ten gunste van de kapitaalverschaffers in de onderneming blijft. Niet door steeds hogere inkomens te eisen, die via prijsstijgingen weer grotendeels verloren gaan, maar slechts door als spaarders een gedeelte van de taak van de kapitaalverschaffers over te nemen, kunnen de werknemers hun positie nog aanmerkelijk verbeteren ⁵⁾. Er dient evenwel voor gewaakt te worden, dat het macro-economisch evenwicht gehandhaafd blijft tussen consumptie en besparingen enerzijds en besparingen en investeringen anderzijds.

Von Nell-Breuning heeft zijn ideeën nooit verder voor praktische toepassing uitgewerkt. Hij geeft slechts te kennen, dat hij door middel van het investeringsloon het inkomen van de factor arbeid met 10 à 15 pCt.

¹⁾ Hier wordt ook verder deze nu eenmaal ingeburgerde, ofschoon weinig fraaie term gebruikt voor het voor belegging — dus indirect meestal voor investering — te bestemmen loon.

²⁾ Zie bijv. K. Hinkel: „Was Gewinnbeteiligung und Mit-eigentum für den Arbeitnehmer bedeuten”, *Der Gewerkschafter*, 1953, Heft 6/7, blz. 4 e.v. en „Beteiligung der Arbeitnehmer am Produktionsmitteleigentum”, *Gewerkschaftliche Monatshefte*, 1956, Heft 7, blz. 407 e.v.

³⁾ Zie zijn „Neuverteilung des Eigentumszuwachses” *Gewerkschaftliche Monatshefte*, 1957, Heft 8, blz. 158.

⁴⁾ O. von Nell-Breuning: *Eigentumsbildung in Arbeiter-hand*, Paderborn 1955, 2e druk en *Wirtschaft und Gesellschaft Heute*, 4 dln., Freiburg 1956-1960.

⁵⁾ O. von Nell-Breuning: „Sparen ohne Konsumverzicht” *Der Volkswirt*, 1957, no. 37.

zou willen verhogen en dat de werknemers de helft van de winst dienen te ontvangen.

Von Nell-Breuning voelde oorspronkelijk niets voor spaardwang. Hij meende, dat men door een goede opvoeding en fiscale spaarprikkels en premietoeslagen wel zou kunnen bereiken, dat de werknemers voldoende sparen. Later krabbelde hij wat terug. Hij aanvaardde toen ook op vrijwillige basis tussen werknemers- en werkgeversorganisaties afgesloten overeenkomsten met

„eine Lohnerhöhung, die ertragsmässig möglich ist, jedoch bei unzureichend funktionierenden Kapitalmarkt aus Liquiditätsgründen nicht bar ausgeschüttet werden kann, durch tarifliche Vereinbarung auf bestimmte Frist festzuschreiben oder den Wiedereinsatz dieser Beträge auf anderem Wege, z.B. Investmentgesellschaften, bei dem gleichen Unternehmen oder gleichen Industriezweig tarifvertraglich zu sichern“⁶⁾.

Häussler heeft de ideeën van Von Nell-Breuning meer uitgesponnen⁷⁾. Hij wilde evenals Von Nell-Breuning de werknemers door middel van investeringsloon tijdens hun werkzame leven voldoende laten sparen om de gemiddelde investeringen voor één arbeidsplaats te kunnen financieren. Hij dacht hierbij (in 1954) aan een bedrag van DM 8.000 à DM 12.000. Hij wilde voorts de hoogte van het investeringsloon laten vaststellen in collectieve arbeidsovereenkomsten. Dit loonbestanddeel dient dan belegd te worden door middel van een beleggingsgemeenschap, die, op grond van hun beleggingsmerites, aandelen en obligaties koopt. Na blokkering gedurende enige tijd mogen de werknemers vrij beschikken over hun deelnemingsbewijzen in die beleggingsgemeenschap. Soms spreekt hij over een termijn van 18 maanden, dan weer over een van 3 jaren.

Häussler meent, dat zijn voorstellen geen inflatoire uitwerking kunnen hebben. Het investeringsloon kan immers de consumptie niet vergroten, daar het geïnvesteerd wordt. Hij gelooft, dat het invoeren van investeringsloon de economische groei zal bevorderen. Naar aanleiding van een staking in de Duitse metaalindustrie kwam hij in 1954 met het volgende praktische voorstel: voor het tweederde gedeelte van de loonsverhoging, dat hij als investeringsloon wilde laten toekennen (8 pfennig per uur):

„1. Abschluss einer Tarifvereinbarung zwischen den beiden Tarifpartnern über die Errichtung einer Investment-Treuhand-Gesellschaft als einer gemeinsam beauftragten Einrichtung der beiden Tarifparteien.

2. Dieser Investment-Treuhand-Gesellschaft sollen von den Betrieben die im Tarifvertrag vorgesehenen investiven Lohnteile der Arbeitnehmer zugeführt und von dieser auf persönliche Einzelkonten der Arbeitnehmer gutgeschrieben werden.

3. Die Investment-Treuhand-GmbH legt die auf diese Weise angesammelten Beträge in Eigentumsanteilen (Aktien u.s.w.), zum Teil auch in Schuldverschreibungen (Obligationen u.s.w.) solider und ertragsgünstiger Unternehmen an.

4. Die Auswahl dieser Werte wird von börsenkundigen Bankfachleuten nach dem Prinzip weitgehender Risikomischung entsprechend den Bestimmungen eines besonderen Statuts getroffen. In demselben ist u.a. festzulegen, dass a) kein Unternehmen mehr als 5 v.H. Anteil am Fonds haben darf, b) nicht mehr als 5 v.H. der im Umlauf befindlichen Anteile einer Unternehmung in den Fonds angekauft werden dürfen, c) das betreffende Unternehmen min-

destens 5 Jahre bestehen muss. Ein Aufsichtsrat, aus beiden Tarifparteien paritätisch gebildet, wacht über die Einhaltung dieser Sicherungsbestimmungen.

5. Auf diesen so gebildeten Wertpapierfonds gibt die Investment-Treuhand-GmbH Anteilscheine (Zertifikate) aus. Die Stückelung dürfte normalerweise 50,- bis 100,- DM betragen. Der Kurswert dieser Zertifikate wird durch den Durchschnittsbörsenkurs der in dem Fonds befindlichen Anlagewerte gebildet. Die Dividende entspricht der Durchschnittsdividende.

6. Um eine ertragsgünstige und zweckmässige Anlage der Investivrate zu ermöglichen, müssten diese Beträge für eine Mindestdauer von 18 Monaten gesperrt bleiben. Im Todesfall eines Lohnpartners oder bei Ausscheiden infolge Invalidisierung werden die eingezahlten Beträge zuzüglich der Erträge sofort ausgezahlt.

7. Nach Durchlaufen der Sperrfrist werden die Guthaben in Form eines Zertifikates an den Lohnsparer übergeben. Diesem steht es dann frei, dasselbe zu verkaufen, beleihen zu lassen, oder es weiterhin im Depot der Investment-GmbH zu belassen. Eine Kündigungsfrist ist zweckmässig zur Vermeidung von Liquiditätsschwierigkeiten.

8. Die Dauer des Vertragsverhältnisses zwischen den Tarifvertragsparteien müsste auf mindestens drei Jahre bemessen werden. Von da an wäre es alljährlich zu verlängern. Damit ist die Bareinlösung der nach den ersten 18 Monaten zum Rückkauf angebotenen Zertifikate gewährleistet, denn es fließen ja laufend neue Mittel zu. Später regelt sich die Liquidität durch Verkauf bzw. Ankauf von Anlagewerten.

9. Gleichzeitig wurde auch die Forderung erhoben, dass diese investiven Lohnelder dieselben steuerlichen Vergünstigungen geniessen sollen wie sonstige Kapitalansammlungsverträge, oder wie Bauspargelder nach dem Wohnungsbau-Prämienengesetz“.

Het is niet gelukt bovenstaand voorstel tot uitvoering te brengen.

De zgn. Häussler-Stehle-Kreis voornamelijk bestaande uit Christelijke werknemers, heeft nog een concept voor een wetsontwerp opgesteld om de gerechtigden tot het investeringsloon te beschermen. Hier stond onder meer in, dat de werknemer vrij moet zijn ten aanzien van het beleggen van dit loon in een beleggingsgemeenschap van zijn keuze of in andere objecten. Volgens werden nog verschillende fiscale faciliteiten voor het investeringsloon en zijn belegging bepleit.

Veel aandacht trok het in 1964 gelanceerde plan „zur Vermögensbildung im Baugewerbe“ van de Industriegewerkschaft Bau-Steine-Erden. Naar de voorzitter van voornoemde vakbond, die er ook in verschillende publikaties uitvoeriger op in is gegaan⁸⁾, wordt dit veelal het Leber-plan genoemd. Het had de volgende inhoud:

In einem Tarifvertrag wird vereinbart, dass die Arbeitgeber zum Zwecke der Vermögensbildung der Arbeitnehmer 1,5 v.H. der Lohnsumme aufbringen. Diese Beträge werden von der Zusatzversorgungskasse eingezogen und an eine zu bildende Einrichtung, im folgende Fonds genannt, weitergeleitet. Diese Mittel unterscheiden sich aber von sonstigen Beiträgen dadurch, dass sie nicht in bar abgeführt werden müssen, sondern für betriebliche Investitionen im Unternehmen verbleiben können. Der Arbeitgeber hat für die Form der Aufbringung mehrere Wahlmöglichkeiten:

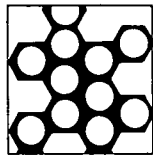
1. Die Summe der Beiträge kann als Fremdkapital dem Unternehmen zur Verfügung stehen, das heisst, es entsteht ein Gläubiger-Schuldner-Verhältnis zwischen Fonds und Unternehmen. Das dem Unternehmen eingeräumte Darlehen ist zu verzinsen.

2. Der Unternehmer kann dieses Fremdkapital in Eigenkapital umwandeln. Damit würden dem Fonds Gesellschaftsanteile des Unternehmens übertragen werden. Die Ertragsbeteiligung hätte im Rahmen der üblichen Gewinnausschüttungen zu erfolgen.

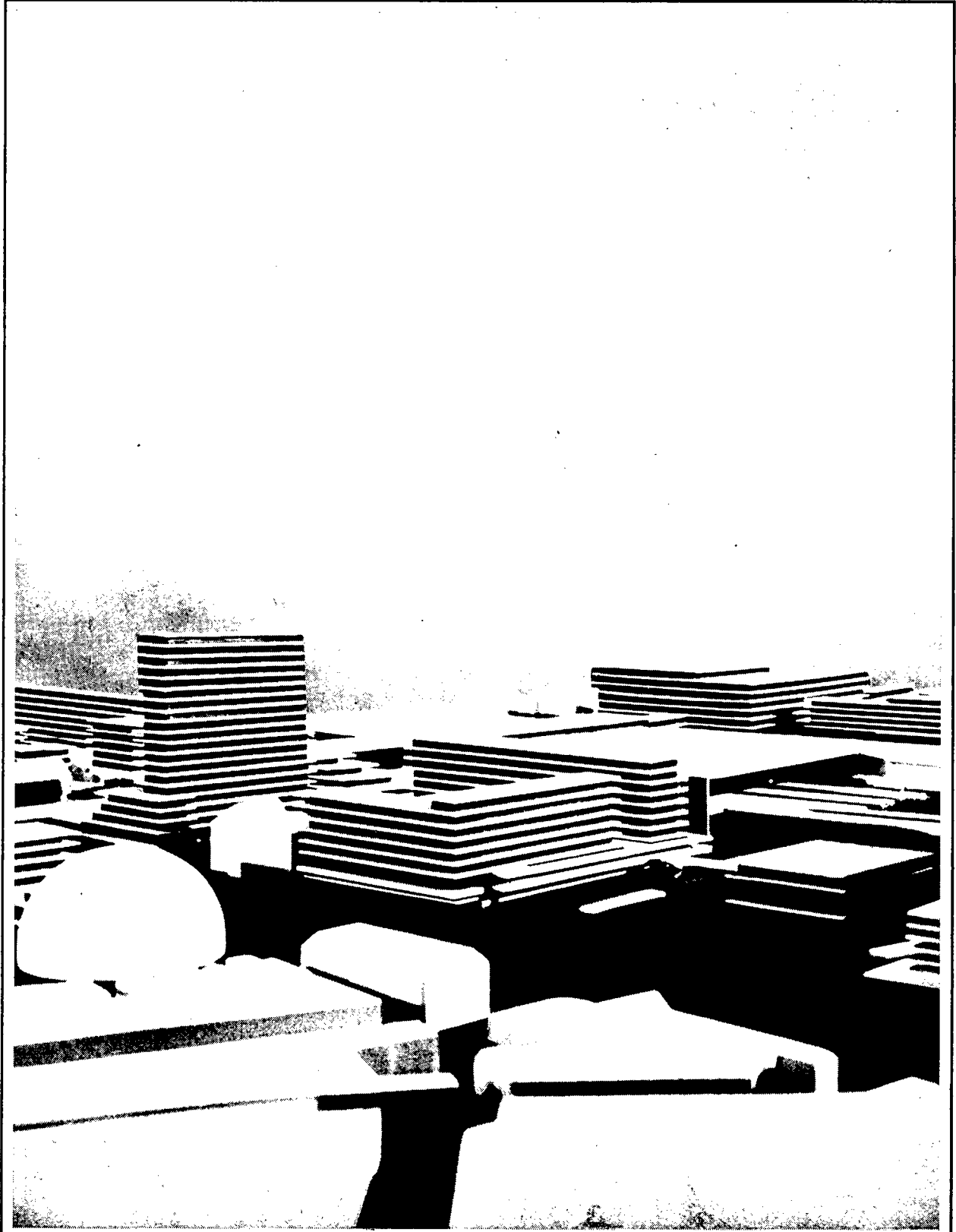
⁶⁾ Zie *Eigentumsbildung in Arbeiterhand*, blz. 448 e.v.

⁷⁾ Zie bijv. E. Häussler: *Der Arbeitnehmer von morgen. Mit-Eigner und Mit-Träger in der Wirtschaftsgesellschaft*. Stuttgart 1956, 3e druk.

⁸⁾ Zie bijv. G. Leber: *Vermögensbildung in Arbeiterhand; ein Program und sein Echo*. Frankfurt a. M. 1964.

WOON-EN WERKRUIMTE VRAAGT:
ONTWIKKELING, FABRICAGE,
HANDEL, UITVOERING, FINANCIERING!

VERENIGDE BEDRIJVEN BREDERO N.V. NIEUWE GRACHT 6 · UTRECHT · TELEFOON 030-16481

3. Der Arbeitgeber kann die Beiträge in bar an die Zusatzversorgungskasse zugunsten des Fonds abführen. Diese Möglichkeit ist vorgesehen, um ins besondere Personal-firmen Gelegenheit zu geben, den Fonds weder als Gesell-schafter noch als Gläubiger in das Unternehmen einzube-ziehen.

Der Fonds hat die Aufgabe, Forderungen und Beteiligun-gen ähnlich wie ein Investmentfonds zu verwalten. Die-jenigen Beiträge, die der Fonds in bar einnimmt, legt er vermögens- und bauwirksam an. Er hat dafür insbesondere folgende Möglichkeiten:

1. Die Gelder können Baubetrieben für zusätzliche Inves-titionszwecke als Kredit oder Gesellschaftskapital zur Ver-fügung gestellt werden.

2. Zur Durchführung von Gemeinschaftsaufgaben — wobei gleichzeitig eine ausgeglichene Baukonjunktur und da-mit die ganzjährige Vollbeschäftigung des Baugewerbes zu fördern wäre — können zweckgebundene Anleihen vergeben werden.

3. Die Gelder können als Kredite zu günstigen Be-dingungen an Bauarbeiter zur Verfügung gestellt werden, die eigene Bauabsichten verfolgen, um auf diese Weise auch den Eigenheimbau des Bauarbeiters fördern zu helfen.

Der Arbeitnehmer erhält, wenn die für ihn bestimmten Beiträge eine bestimmte Summe erreicht haben, einen Anteilschein in Höhe der für ihn angesammelten Mittel. Dieser Anteilschein stellt seinen Anspruch an den Fonds dar.

Bei Erreichung der Altersgrenze oder Gewährung einer Sozialversicherungsrente wegen Erwerbs- oder Berufs-unfähigkeit kann der Arbeitnehmer seine Anteilscheine an den Fonds zurückgeben, und er erhält dann das angesammel-te Kapital mit Zins und Zinseszinsen ausgezahlt. Er hat aber auch die Möglichkeit, die weiterhin zinstragenden Anteil-scheine zu behalten und sie sogar gegebenenfalls zu ver-erben.

In Ausnahmefällen kann eine frühere Auszahlung des bis dahin angesparten Anspruchs des Arbeitnehmers erfolgen. Diese Fälle werden in der Geschäftsordnung des Fonds im einzelnen geregelt.

In dit plan was dus sprake van een toekenning aan investeringsloon van 1,5 pCt. van het loon, voor alle bouwvakkers, te storten in een op te richten beleggings-gemeenschap. De werknemers ontvangen, naar gelang het voor hen gestorte bedrag, deelnemingen in die ge-meenschap. Deze blijven normaliter geblokkeerd tot hun pensionering. De werkgevers kunnen hun bijdra-gen zowel in eigen en in vreemd vermogen als in con-tanten storten. Het beleggingsfonds dient zijn midde-len zoveel mogelijk in de bouwnijverheid of ten bate van het eigen-woningbezit van bouwvakarbeiders te be-leggen.

Ook dit plan is door de werkgevers afgewezen. Uit-eindelijk is uit de onderhandelingen een spaarregeling voortgekomen, waarbij werknemers, die vrijwillig ca. DM 43 per jaar sparen, ca. DM 197 spaarpremie van hun werkgever ontvangen. De werknemers dienen dit bedrag zelf te beleggen overeenkomstig de voorwaar-den, die de overheid voor de vrijstelling van loonbe-lasting en sociale premies verlangt (o.m. 5 jaar blokke-ring).

Van de overige voorstellen zijn nog te noemen die van Deist alsmede die van Dräger en Schreiber. Deist stelde, dat de ondernemingen met een grote produkti-viteitstoename en een hoge zelffinancieringsquote in de eerste plaats de prijzen moeten verlagen. Prijsver-laging komt immers alle verbruikers ten goede. Hier-door stijgen de reële inkomens en kunnen dientenge-olge de besparingen stijgen. Voor zover er dan toch nog grote winsten resteren, kan men de werknemers hieruit een investeringsloon geven boven de voor con-sumptie bestemde loonsverhogingen. Door deze poli-

tiëk mocht dan evenwel geen bevoordeling van bepaal-de groepen werknemers ontstaan ⁹⁾.

Dräger en Schreiber hebben voorgesteld bij de wet de lonen jaarlijks met 0,5 pCt. investeringsloon te ver-hogen gedurende 8 jaar, zodat na 8 jaar 4 pCt. van het totale loon verplicht wordt gespaard. Deze bedra-gen worden op een individuele spaarrekening bij een spaarinstelling geboekt. Normaliter moet dan na 8 jaar deblokking mogelijk zijn. Naar gelang de con-junctuurfase zou men deze periode eventueel langer of korter kunnen maken. Dit investeringsloon dient te komen naast de gewone loonsverhogingen, die in col-lectieve arbeidsovereenkomsten geregeld blijven ¹⁰⁾.

Beoordeling van de plannen

DE verdienste van Von Nell-Breuning is, dat hij onder de aandacht van een groot publiek heeft weten te brengen, dat de werknemers door loonsverhogingen, die de toeneming van de arbeidsproductiviteit overtreffen, niet een noemenswaardig groter gedeelte van het nationaal inkomen blijvend in handen kunnen krijgen, tenzij zij bereid zijn dit meerdere te sparen. Voorts heeft hij sterk benadrukt, dat het evenwicht tussen consumptie en besparingen enerzijds en besparingen en investeringen ander-zijds niet mag worden verstoord. Terecht wil hij het investeringsloon dan ook laten komen uit de opbrengsten van de productie, die anders — rechtstreeks of indirect door koersstijgingen voor de aandelen — naar de kapitaal-verschaffers gaan.

Het zwakste punt in het betoog van Von Nell-Breu-ning lijkt zijn onderstelling dat de werknemers vol-doende vrijwillig zullen sparen als men hen maar goed opvoedt en hun spaaractiviteit stimuleert door fiscale tegemoetkomingen en premietoelagen ¹¹⁾. Later komt hij hierop echter wel enigszins terug.

Häussler spreekt in zijn plan voor de Duitse metaal-industrie over een blokkering van 18 maanden. El-ders noemt hij ook termijnen van drie jaar. Hinkel spreekt over een blokkeringsperiode van twee à vijf jaar.

Hinkel wil echter een gedeelte van de gebruikelij-ke loonsstijgingen uit hoofde van de toeneming van de arbeidsproductiviteit als investeringsloon laten toeken-nen. Op deze wijze zouden de werknemers wel tot vermogensvorming kunnen komen, doch het is niet uit-gesloten dat dit ten gevolge van hun geringere con-sumptie — voor een land, hetwelk niet voldoende kan exporteren — tot werkloosheid en tot noodzakelijke ontsparing uit dien hoofde bij de hierdoor getroffen werknemers zou leiden.

Over de houding van de werknemers na het beëin-digen van de blokkeringsperiode maken de Duitse schrijvers over investeringsloon zich weinig zorgen. Toch schuilen hier de grote gevaren. Wanneer de werk-nemers dan niet in voldoende mate bereid blijken hun vermogen aan te houden, zou dit kunnen leiden tot prijsstijgingen, die weer een belangrijk gedeelte van hun verbeterde positie teloor zouden laten gaan, en tot een afnemning van de investeringen en de econo-

⁹⁾ H. Deist: *Freiheitliche Wirtschaftspolitik an der Grenz-scheide zwischen West und Ost*. Keulen (z.j.).

¹⁰⁾ Zie C. Föhl, M. Wegner en L. Kowalski: *Kreislauf-analytische Untersuchung der Vermögensbildung in der Bun-desrepublik und der Beeinflussbarkeit ihrer Verteilung*. Tübingen 1964, blz. 122.

¹¹⁾ Zie *Eigentumsbildung in Arbeiterhand*, blz. 19.

gen van het fonds. Hoe zou men de waarde hebben moeten vaststellen van niet ter beurze genoteerde aandelen bij de inbreng en op latere data?

Alle genoemde schrijvers wijzen op het bezwaar van een ongelijke beloning voor gelijke prestaties, dat aan het investeringsloon verbonden kan zijn bij een ondernemingswijze verwezenlijking. Deist voegt er nog aan toe, dat de toeneming van de produktiviteit in de eerste plaats in prijsverlagingen tot uitdrukking dient te komen, waaruit dan gespaard kan worden. Hiervoor valt uit het oogpunt van een billijke inkomensverdeling veel te zeggen. Het is echter slechts uitvoerbaar indien vele landen dit uitgangspunt aanvaarden. Het probleem van de vermogensongelijkheid kan evenwel niet worden opgelost, zolang de besparingen in belangrijke mate door middel van interne financiering bij de ondernemingen plaatsvinden en een groot gedeelte van de bevolking nog niet voldoende inkomen geniet om aan de rest van de vereiste besparingen deel te nemen.

De meer concrete plannen (het Häussler-plan en het Leber-plan) waren afgesteld op gehele bedrijfstakken. Daarbij is dan bepleit, dat alle werknemers binnen de desbetreffende bedrijfstak een gelijk bedrag per hoofd (Häussler-plan), of een bepaald percentage van hun loon (Leber-plan) ontvangen en dat zij in ruil voor het door hen ingebrachte investeringsloon vorderingen krijgen op een beleggingsgemeenschap. De oplossing van Häussler benadert het meest het ideaal van gelijke vermogensvormingskansen. Die van Leber houdt meer rekening met de arbeidsprestaties.

Doorstroming

en de financiering van het eigen woningbezit

IN diverse artikelen is er de laatste tijd op gewezen, dat de doorstroming belemmerd wordt door het feit, dat de overgang van de huidige woning naar een andere woning vaak te groot is. Naast andere oorzaken kan de huidige hoge kapitaalrente als één van de belangrijkste redenen worden genoemd. Dat de woonkosten van een *eigen* huis hoger zijn dan de woonkosten van een huurwoning is volkomen acceptabel. De voordelen van het eigen huis, waarvan genoemd kunnen worden het element van bezitsvorming en oude-dagsvoorziening en de soms aanwezige belastingaspecten, rechtvaardigen dit. In een situatie van geldontwaarding is ook de (betrekkelijke) waardevastheid van het eigen huis een voordeel.

Indien de kloof tussen de woonkosten van een huurwoning en van een eigen woning echter te groot wordt, wordt de doorstroming in deze richting belemmerd. Als mogelijke oplossingen zijn o.a. gesuggereerd:

1. het verhogen van de huren van bestaande woningen;
2. het geven resp. verhogen van premies voor eigen woning;
3. het verstrekken van (top)hypotheke tegen lage rente.

Er is echter een andere oplossing mogelijk. In het voorgaande is namelijk geen rekening gehouden met het feit, dat de woonkosten van huurwoningen als gevolg van huurverhogingen zullen stijgen, terwijl de kosten van de eigen woning (afgezien van onderhoudskosten en belastingen)

spaar veilig en
vertrouwd
met een Spaardeposito,
4½-5% rente (resp. 6 mnd. en
1 jaar-opzegging)
**Algemene
Bank Nederland**
(Nederlandsche Handel-Maatschappij
— De Twentsche Bank) (I. M.)

HET geheel overziende kan niet worden gezegd, dat er tot dusver in West-Duitsland een in alle opzichten acceptabel plan ter tafel is gebracht. Wel is — vooral door Von Nell-Breuning — duidelijk aan het licht gebracht, dat een van betekenis zijnde vooruitgang in de financiële positie van de werknemers ten opzichte van andere bevolkingsgroepen nog slechts is te bereiken door hen op veel grotere schaal te laten deelnemen in de nationale besparingen. Het investeringsloon lijkt evenwel niet het meest ideale middel om dit doel te bereiken.

Een aantrekkelijk instrument of instrumentarium om tot een bredere inkomens- en vermogensspreiding te komen zal enerzijds zo weinig mogelijk aanleiding dienen te geven tot prijsstijgingen, anderzijds zal het de liquiditeitspositie van de ondernemingen en diensgevolge de investeringen en de economische groei zo weinig mogelijk mogen aantasten. In een tweetal volgende artikelen zal worden nagegaan in hoeverre de Westduitse voorstellen tot vermogensaanwasdeling aan deze voorwaarden voldoen.

's-Gravenhage.

Drs. F. L. G. SLOOFF.

niet zullen stijgen. Indien een oplossing gekozen wordt, waarbij ook de woonkosten — d.w.z. de kosten voor rente en aflossing — van het eigen huis gedurende een bepaalde periode stijgen, kan met een lagere aanvangstermijn worden volstaan.

Vóór de tweede wereldoorlog was voor een hypothecaire lening een rechtlijnig aflossingsschema gebruikelijk. De kosten voor rente en aflossing namen toen dus elk jaar af. Na de oorlog is de zgn. annuïteitenlening naar voren gekomen, waarbij de som van rente en aflossing gedurende de looptijd van de lening gelijk blijft. In de huidige situatie, waarin gerekend kan worden op een groei van het nominaal inkomen en het programma van huurverhogingen, lijkt een volgende stap, waarbij ook de som van rente en aflossing van een hypothecaire lening gedurende een bepaalde periode toeneemt, niet onverantwoord. De kosten van het bouwen van een woning met „toekomstverschoven” dan werkelijk enigszins naar de toekomst verschoven.

Indien wordt uitgegaan van de verwachting, dat de nominale lonen cumulatief met 6 pCt. per jaar zullen toenemen (in de afgelopen 10 jaar was dit ca. 8 pCt. cumulatief per jaar!), is het mogelijk om de kosten voor rente en aflossing te laten stijgen, zonder dat het deel van het inkomen, dat hiervoor wordt aangewend, noemenswaardig stijgt. Een en ander zal aan de hand van onderstaand voorbeeld worden verduidelijkt.

STEL dat de totale stichtingskosten (inclusief financieringskosten enz.) van de woning f. 35.000 bedragen (indien met premie wordt gebouwd, is dit het bedrag na aftrek van de rijksbijdrage). Het benodigd bedrag aan eigen geld kan worden gesteld op ca. f. 6.000. Voor het restant wordt een lening verstrekt met een looptijd van 30 jaar en een vaste rente ad 7 pCt. gedurende de volle looptijd van de lening.

(netto) stichtingskosten	f. 35.000
eigen geld	f. 6.000
hypothecaire lening	f. 29.000

De annuïteit (d.w.z. de kosten van rente en aflossing) bedraagt f. 2.337 per jaar gedurende 30 jaar (ca. f. 195 per maand). Het is echter ook mogelijk om een schema op te stellen, waarbij met een lager bedrag wordt begonnen en het bedrag, dat per jaar wordt betaald, gedurende 10 jaar elk jaar met f. 120 wordt verhoogd (het laatste jaar met f. 80). De betalingen lopen dan als volgt:

in het eerste jaar wordt betaald f. 1.560, dit is per maand f. 130	
" " 2e " " " " f. 1.680, " " " " f. 140	
" " 3e " " " " f. 1.800, " " " " f. 150	
" " 4e " " " " f. 1.920, " " " " f. 160	
" " 5e " " " " f. 2.040, " " " " f. 170	
" " 6e " " " " f. 2.160, " " " " f. 180	
" " 7e " " " " f. 2.280, " " " " f. 190	
" " 8e " " " " f. 2.400, " " " " f. 200	
" " 9e " " " " f. 2.520, " " " " f. 210	
" " 10e " " " " f. 2.640, " " " " f. 220	
" " 11e " " " " f. 2.720, " " " " f. 227	

Met ingang van het 11e jaar is het bedrag voor rente en aflossing f. 2.720 per jaar. Hiermede is de 20-jarige annuïteit van de — aan het begin van het 11e jaar resterende — lening ad ca. f. 29.000 bereikt. Tot en met het 5e jaar is het jaarlijks te betalen bedrag *niet voldoende* om de rente van de lening te betalen. De lening loopt dan ook op tot ca. f. 30.400. Met ingang van het 6e jaar begint een aflossingsbestanddeel in de betalingen te komen en wel zodanig, dat ongeveer bij het begin van het 11e jaar de oorspronkelijke schuld weer is bereikt. Vanaf dit moment kan dan worden volstaan met

een normale annuïteit met een looptijd van 20 jaar. De lening is dan toch binnen 30 jaar afgelost.

HOEWEL het bij het financieren van onroerend goed ongebruikelijk is dat de schuld groter wordt gedurende een deel van de looptijd, behoeft dit m.i. niet op onoverkomenlijke bezwaren te stuiten. Indien een en ander van tevoren wordt overeengekomen, is de hypothecaire zekerheid hierbij aan te passen. De toename van de schuld blijkt een betrekkelijk klein percentage van de stichtingskosten van de woning te zijn (in het voorbeeld ca. 4 pCt.). Ten opzichte van de risico's, die een geldgever altijd al loopt, behoeft dit extra risico geen overheersende rol te spelen.

Indien buitendien de lening alléén zou worden verstrekt, indien deze voldoet aan de bepalingen voor het verkrijgen van gemeentegarantie volgens de „Beschikking geldelijke steun eigen woningen” dd. 30 december 1965, wordt op deze wijze het risico weer beperkt. De Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening heeft in de nieuwe Beschikking reeds de mogelijkheid geopend, dat een lening wordt verstrekt, waarop gedurende de eerste 5 jaar *niet* behoeft te worden afgelost. In het belang van de doorstroming is hij wellicht bereid verder te gaan en de garantieregeling als bedoeld in Bijlage IV van voornoemde Beschikking óók van toepassing te verklaren op hypothecaire „gewennings”-leningen.

De N.V. Bouwfonds Nederlandse Gemeenten heeft inmiddels voor enkele projecten als proef de mogelijkheid geopend om de eigen woning te financieren op een wijze, die met de hiervoor geopperde „gewennings-leningen” overeenkomt. Of hiermee zal worden doorgegaan zal, behalve van de reacties van de potentiële eigen-woningbezitters mede afhangen van de vraag, of de garantieregeling zal (kunnen) worden aangepast.

Pijnacker.

I. VAN DER SLUYS.

Ingezonden stuk

Economische expansie in België?

HET artikel „De economische expansie in België sedert 1957” van Prof. Dr. P. Frantzen in „E.-S.B.” van 30 maart 1966 wekt de indruk, dat een verkeerd gebruik van cijfermateriaal de schrijver tot een onzuivere beoordeling heeft gebracht. Met verkeerd gebruik van cijfermateriaal doel ik niet zo zeer op berekeningsfouten (die in het artikel overigens niet ontbreken), maar op verkeerde uitleg van op zichzelf niet onjuiste constatering. Dit althans moet volgens mij verklaren, waarom Prof. Frantzen bij zijn beschrijving van de krachtige expansie van de Belgische economie in de jaren zestig over het hoofd ziet, dat die expansie al sinds twee jaar aanzienlijk aan het afzakken is.

Prof. Frantzen baseert zich op een vergelijking van de groei van investeringen en nationale produktie gedurende twee perioden. De perioden (1957-1960 resp. 1961-1964) sluiten echter niet op elkaar aan (de groei van 1960 op 1961 wordt overgeslagen), waardoor een kans op fouten ontstaat. Wanneer bijv. in 1961 een sterke produktiedaling zou zijn opgetreden, was dat in de vergelijking niet tot uitdrukking gekomen. Ook zijn de cijfers voor de eerste periode alle veel te hoog; misschien is hier dan de groei over 1960-1961

bijgeteld. In dat geval worden cijfers vergeleken voor perioden van verschillende lengte.

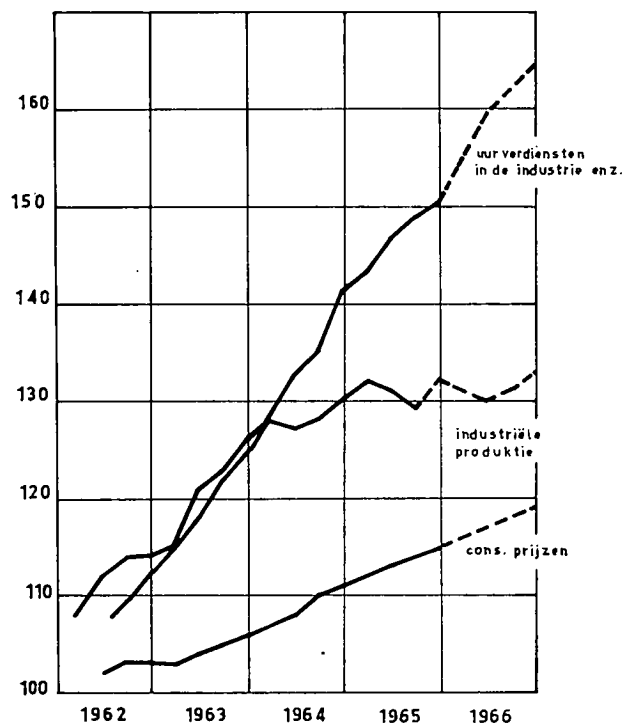
Een ander bezwaar is echter veel belangrijker: Prof. Frantzen geeft steeds één cijfer voor een periode van drie jaar. Het ombuigen van de trend gedurende die drie jaar komt hierbij niet tot uitdrukking. Dit bezwaar wordt overigens niet ondervangen door groeicijfers per jaar te vergelijken; het beeld wordt dan vertekend door „overloop”, een begrip dat zeer vaak gehanteerd wordt, maar waarmee zelden rekening wordt gehouden. De term dankt zijn bestaan aan de gewoonte van economen om met jaargemiddelden te werken en om cijfers te vergelijken met die van een jaar tevoren. Zo bereikte de produktie in België in het laatste kwartaal van 1963 een niveau, dat flink boven het jaargemiddelde lag. Gedurende het hele volgende jaar steeg de produktie maar weinig verder, maar door de scherpe stijging in het laatste kwartaal van 1963 lag het gemiddelde niveau in 1964 nog 5 pCt. hoger dan in het voorafgaande jaar. Die 5 pCt. was dus grotendeels overloop, maar verleide de autoriteiten toch om de kredietrestricties te verscherpen, waarmee een sector van de economie, die reeds tekenen van zwakte vertoonde, extra beperkingen

werden opgelegd. Overheidsbudget en private consumptie konden intussen verder stijgen. De groei in 1964, van januari tot december, was gering, zodat er weinig overloop in 1965 was. Vermoedelijk werd toen pas gerealiseerd, hoe weinig de produktie al geruime tijd toenam. In juli 1965 werden de kredietrestricties pas verzacht; de politieke situatie liet beperking van de consumptieve koopkracht in het afgelopen jaar echter niet toe. Het is niet uitgesloten dat, omdat de afvlakking van de groei niet-tijdsig werd onderkend, een incidentele beweging is uitgegroeid tot een hardnekkig probleem.

HIERONDER teken ik voor de laatste jaren nog het verloop van industriële produktie, lonen en prijzen.

Ik gebruik de voor seizoeninvloeden gecorrigeerde kwartaalcijfers van de O.E.C.D. („Main economic indicators”). Ik heb de lijnen doorgetrokken voor 1966, daarbij onder meer bedenkend, dat:

1. de investeringsbereidheid in België nog niet is toenomen, ondanks de belastingfaciliteiten en subsidies;
2. België reeds lang werkt met een clause in de arbeidscontracten, welke de lonen automatisch met de prijzen optrekt. Zonder krachtiger ingrijpen zullen beide blijven stijgen;

(I. M.)

3. de politieke stabiliteit met de verkiezingen van vorig jaar werd ondermijnd. Zij lijkt met de laatste kabinetsformatie niet te zijn hersteld.

De grafiek geeft scherp aan, wanneer de afvlakking van de groei begon. Wanneer ik jaarcijfers had gebruikt, was de trendlijn in 1964 onverminderd door blijven stijgen. Voor het opstellen van deze grafieken zijn betrouwbare seizoencorrecties onmisbaar; zowel in België als in Nederland worden die niet gepubliceerd. Dit lijkt een goede gelegenheid om voor (her)invoering van voor seizoenen gecorrigeerde cijfers in de C.B.S.-publicaties te pleiten. Het artikel van Prof. Frantzen illustreert hoe moeilijk we zonder kunnen.

Toen na bijna vijf jaar krachtige groei de eerste tekenen van afzwakking werden onderkend, werd de schuld gegeven aan de veel te lang vastgehouden kredietrestricties. Sinds de kredietrestricties werden verzacht (juli 1965) meent men, dat het wachten slechts is op een nieuwe stimulans voor de industrie. Inmiddels is de overvloed aan werkgelegenheid verdwenen en beginnen de orderposities zwakker te worden. Vooral ook omdat het wachten niet voor de lonen en prijzen schijnt te gelden, mag een herleving van de activiteit nu niet lang meer uitblijven. Misschien, hopelijk zelfs, is dit alles te pessimistisch. Het optimisme in Prof. Frantzen's artikel echter is, naar mijn mening, helaas door de feiten achterhaald.

Rotterdam.

Drs. A. C. J. ABELN.

Naschrift

HET ingezonden stuk van Drs. A. C. J. Abeln is mij niet zeer duidelijk. In mijn artikel werd voornamelijk getracht aan te tonen dat bepaalde maatregelen (inz. de expansiewetten), tezamen met bepaalde politieke feiten (inz. het teloorgaan van Kongo, de uitbouw van de E.E.G.) een belangrijke stimulans voor de investeringen in België zijn geweest. Dat was de hoofdreden van de overgang van de sedert jaren voorkomende „deflationary gap” tot de „inflationary gap”, welke heden ten dage voorkomt.

Het spreekt vanzelf dat ook met het jaar 1961 rekening werd gehouden. Dit jaar zit namelijk in de tweede periode 1961-1964. De twee perioden bestrijken dus wel degelijk vier jaar. Een daling van de produktie zou natuurlijk de procentuele aangroei hebben kunnen vervalsen, doch de keuze van een ander jaar zou hetzelfde resultaat gehad kunnen hebben. Daarenboven dient te worden vastgesteld dat het jaar 1961 geen produktiedaling, doch een produktiestijging heeft vertoond.

De andere beschouwingen van Drs. A. C. J. Abeln liggen buiten de opzet van het artikel dat alleen het vaststellen van algemene tendenties over twee perioden van vier jaar beoogde.

Brussel.

Prof. Dr. P. FRANTZEN.

BELEG INTERNATIONAAL
BELEG IN

Interunie

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

Sanering van het midden- en kleinbedrijf

DE gedachtengang in de bijdrage, die Drs. W. J. Wesselingh onder bovenstaande titel in „E.-S.B.” van 6 april jl. publiceerde, behoeft m.i. op een aantal wezenlijke punten correctie. Vooreerst schuilen, naar ik meen, in zijn kwantitatieve analyse enkele misvattingen. Zijn redenering is deze: de commissie Goldschmidt houdt rekening met 25.000 saneringsaanvragen van ondernemers tussen 55 en 65 jaar (ik beperk mij nu maar tot deze categorie), wier inkomen uit bedrijf in 1962 minder dan f. 6.000 bedroeg. Het aantal goed te keuren aanvragen uit deze categorie raamt de commissie op 14.000. De schatting van 25.000 aanvragen komt overeen met het aantal dergenen (9 pCt.), die volgens tabel 2 van het commissie-rapport aan de minimum-inkomensnorm voldoen. *Alle* (25.000) ondernemers beneden die inkomensgrens gaan nu een aanvraag indienen in de gedachtengang van de schrijver, die vervolgens schat — overigens zonder die schatting te motiveren — dat 20 pCt. daarvan, d.i. 5.000, wegens het niet voldoen aan de *andere* in het rapport gesuggereerde *objectieve* normen hun aanvraag niet gehonoreerd zullen zien. Volgens zijn berekening zouden dus op grond van deze objectieve normen 20.000 aanvragen moeten worden goedgekeurd. De commissie echter raamt slechts een aantal van 14.000 goedgekeurde aanvragen. Het verschil van 6.000 afwijzingen zou dus voor rekening komen van de bepaling, dat bij de beoordeling van de aanvraag ook *subjectieve* normen in aanmerking zullen worden genomen. Aldus in grote lijnen de redenering.

De misvatting van de heer Wesselingh schuilt in de eerste plaats hierin dat het aantal potentieel gegadigden *gedurende de gehele vijfjarige periode*, waarin de aanmelding zal open staan, niet 25.000 bedraagt, maar 25.000 *plus* het aantal dergenen, die in die periode de leeftijd van 55 jaar zullen bereiken: derhalve niet 25.000, maar — om eenvoudigheidshalve de berekening van de heer Wesselingh zelf aan te houden — ongeveer 40.000. De marge tussen het aantal potentieel gegadigden en het aantal goed te keuren aanvragen is dus aanzienlijk groter dan de heer Wesselingh veronderstelt. Een belangrijke verklaring daarvoor, die de schrijver kennelijk over het hoofd heeft gezien, is deze dat vele duizenden van de zelfstandigen, die blijkens de geciteerde tabel aan de inkomensnorm voldoen, niettemin het doen van een aanvraag achterwege zullen laten. Men kan zich in dit verband al terstond een drietal categorieën denken:

a) zij, die weliswaar onder de inkomensnorm van f. 6.000 (thans f. 7.700 volgens de berekening van de heer Wesselingh) blijven, maar die niettemin hun zelfstandigheid niet wensen prijs te geven;

b) zij, die weliswaar onder de inkomensnorm blijven, maar neveninkomsten hebben uit een complementaire bron, die — tezamen met de hoofdinkomsten — een totaal inkomen van een zodanig niveau verschaffen, dat geen strikte noodzaak aanwezig is om het bedrijfje te beëindigen (in sommige gevallen ook kan die complementaire bron slechts blijven vloeien in samenhang met het uitgeoefende bedrijf);

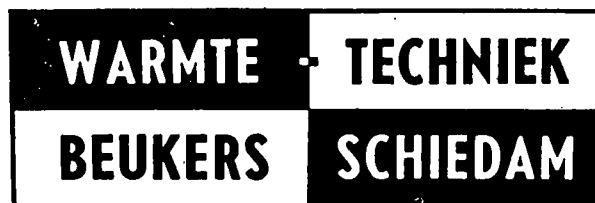
c) zij, die weliswaar fiscaal maar niet realiter onder de inkomensnorm blijven en derhalve geen aanleiding zien hun bedrijfje te liquideren (het zou niet de eerste keer zijn dat ten opzichte van de reële bedrijfsinkomens verkeerde

schattingen zijn gemaakt; de indertijd gedane ramingen van de noodzakelijke uitkeringen krachtens de Kinderbijslagwet Zelfstandigen vormen in dit verband een schoolvoorbeeld).

Het is uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk, om de invloed van al deze en andere mogelijkheden te kwantificeren. Welke die invloed ook moge zijn, het is duidelijk dat daarnaast — zoals de heer Wesselingh terecht stelt — de wijze van hantering van wat hij noemt de *subjectieve* norm („de omstandigheden ter plaatse”) voor het aantal goed te keuren aanvragen medebepalend zal zijn. Maar het is zeer de vraag of het aantal naar *subjectieve* maatstaven te beoordelen aanvragen zo groot zal zijn als de heer Wesselingh suggereert. Men bedenke dat de in het rapport vermelde *objectieve* normen minimum normen zijn. Daarnaast zal het bestuur van de op te richten Stichting zonder twijfel aanvullende maatstaven moeten formuleren, neer te leggen in een samenhangend stelsel van bestuursbesluiten, waarmede dan derhalve *nadere objectieve normen* tot stand zijn gebracht.

Hiermede zijn wij terecht gekomen bij de praktische uitvoering, die technisch veel ingewikkelder zal blijken dan het exposé van de heer Wesselingh (die zich in zijn voorbeelden beperkt tot de situatie in de detailhandel) op dit punt zou doen veronderstellen. Veel ingewikkelder in elk geval dan in de landbouw (een sector, waarnaar men zich in dit verband graag richt), alleen al omdat de structuur van het middenstandslichaam aanzienlijk veelvormiger is, zodat niet met betrekkelijk eenvoudige regelen kan worden volstaan. Het is nuttig dit zo te stellen nu de heer Wesselingh van de opvatting blijk geeft, dat aan degenen, die aan de in het rapport vermelde (minimum) normen voldoen, een *recht* op saneringshulp zou moeten worden toegekend. Ook wanneer zonneklaar is, dat in het desbetreffende geval de elementaire doeleinden van de saneringsregeling — het tot stand brengen van een structuurverbetering — niet wordt bereikt? Bijv. doordat A zijn winkeltje met een saneringsuitkering verlaat en tegelijkertijd B hetzelfde winkeltje weer betreft? Dit ene voorbeeld (waarbij levensgroot het probleem van de vestigingsvrijheid om de hoek komt kijken) zou met tientallen andere kunnen worden aangevuld. Men denke alleen maar aan de duizenden pensionhoudsters, kamerverhuurders (waarvan 98 pCt. onder de inkomens-

(I. M.)

norm blijft), ambulante handelaren enz. enz. Het Stichtingsbestuur, dat straks zijn taak gaat aanvangen, zal al terstond voor een aantal (ook politiek) bijzonder lastige beslissingen komen te staan. De bijdrage van de heer Wesselingh was een welkome aanleiding om mede op dit aspect te wijzen.

Wassenaar.

Mr. J. F. B. VERMAAS.

Naschrift

IN mijn naschrift zal ik mij beperken tot de hoofdlijnen in het betoog van Mr. J. F. B. Vermaas, die lid is geweest van de commissie Goldschmidt. Terecht herinnert mijn opponent eraan, dat volgens de voorstellen van deze commissie de mogelijkheid tot sanering niet alleen wordt opengesteld voor de ondernemers, die op het moment, dat het fonds in werking treedt in een bepaalde leeftijdsklasse vallen, doch ook voor degenen die in de loop van de saneringsperiode van 5 jaar die leeftijdsgroep zullen bereiken. Bij een formeel te stellen leeftijdsgrens van 55 tot 65 jaar zou deze in feite komen te liggen bij 50 tot 65 jaar.

Genoemd voorstel was mij wel bekend, maar ik heb er de voorkeur aan gegeven — gezien de onzekerheid ten aanzien van de periode gedurende welke de sanering effectief zal zijn — te werken met twee categorieën van rechthebbers, nl. de categorie 55-65 jaar en die van 50-65 jaar. Na definitieve vaststelling van de saneringsperiode en van de leeftijdsgrenzen moet de betrokken categorie uiteraard worden vermeerderd met de toestroming in de betreffende leeftijdscategorie gedurende de saneringsperiode. Indien deze periode bijv. 10 jaar zou bedragen, zou, bij leeftijdsgrenzen van 55-65 jaar, de „bruto” leeftijdscategorie 45-65 jaar zijn. Laat ik, met mijn opponent, aannemen dat de grenzen 55-65 jaar zijn en de saneringsperiode 5 jaar bedraagt. In de leeftijdsklasse 50-65 jaar kwam ik tot een schatting van 40.000 aanvragen ¹⁾ door toepassing van het genoemde percentage waarin de leeftijds- en inkomensnorm werd verdisconteerd.

De conclusie dat ik zonder meer aanneem dat iedere ondernemer die aan de leeftijds- of inkomensnorm voldoet een aanvraag zal indienen is onjuist. Toepassing van het genoemde percentage houdt echter de veronderstelling in, dat het aantal van degenen, die qua inkomen en leeftijd *wel* voor hulp in aanmerking komen, doch hiertoe *geen* verzoek instellen, wordt gecompenseerd door het aantal ondernemers, dat *niet* aan de twee criteria voldoet, doch *wel* een aanvraag indient. Dat er inderdaad ondernemers zijn, die een aanvraag indienen, hoewel zij een hoger inkomen genieten dan het gestelde minimum, is gebleken bij het O.S.F. voor de landbouw ²⁾.

Het besluit tot het indienen van een aanvraag wordt in

¹⁾ Dit aantal zal dienen te worden gecorrigeerd voor de sterftekans in de groep 50-55 jaar in de loop van 5 jaar.

²⁾ Prof. Dr. J. Horring: „De beëindigingsvergoedingsregeling n de landbouw” in „E.-S.B.” van 20 januari 1965.

Internationaal beleggingsfonds
in Aardgaswaarden

INTERGAS

Participaties dagelijks ter beurse verhandelbaar
via uw bankier of commissionair.

(I. M.)

belangrijke mate beïnvloed door de afweging van de contante waarde van de uitkeringen tegen de gekapitaliseerde inkomsten uit bedrijf. Volgens berekening van Prof. Horring ³⁾ dienaangaande bedraagt de contante waarde van de uitkeringen (dus exclusief de liquidatievergoeding), bij een toekomstige stijging van de loonindex met 5 pCt. en een discontovoet van 5 pCt., bij bedrijfsbeëindiging op een leeftijd van het bedrijfshoofd van 55 jaar rond f. 48.400 en van 60 jaar rond f. 45.300.

Aan de andere zijde is voor de hoogte van de contante waarde van het bedrijfsinkomen veelal bepalend de ongunstige structurele positie van de betrokken randbedrijven, bij een arbeidsduur van 70 en meer uren per week. In dit bestek kan hierop niet nader worden ingegaan evenmin als op een aantal vragen waarvan de beantwoording meer zou hebben gelegen op het terrein van de commissie Goldschmidt. Het behoeft geen betoog dat terzake geen regeling denkbaar is zodanig, dat er geen elementen zullen zijn die zich ten koste van de gemeenschap kunnen verrijken. Men mag slechts vertrouwen dat te dien aanzien de sociale controle haar preventieve uitwerking niet zal missen.

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat bij een sociaal-economisch onderzoek in een der agrarische regio's, waarmede ondergetekende is belast, zich de tendens aftekent dat de intentie zich aan te melden voor sanering groter is dan de uiteraard niet door onderzoek geschraagde prognose van de commissie op dit punt doet vermoeden. Een spoedige uitwerking en publikatie van de nadere criteria — liefst als objectieve criteria — is dringend gewenst. Mochten bij hantering daarvan de begrote kosten worden overschreden, dan dient aan onverkorte handhaving van bedoelde objectieve normen de voorkeur te worden gegeven boven aanpassing der normen in het kader der begrote kosten.

Heemstede.

Drs. W. J. WESSELINGH.

³⁾ Idem, naschrift in „E.-S.B.” van 10 februari 1965.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Geldmarkt

DE april-ultimo op de geldmarkt heeft zich voltrokken zoals men kon verwachten. De uitzetting van de bankpapiercirculatie heeft sedert midden april f. 477 mln. bedragen. Weliswaar daalde in dezelfde periode ook het rijkstegoed bij De Nederlandsche Bank, doch de daarvoor in de markt komende middelen (f. 154 mln.) waren onvoldoende om de drainage als gevolg van de uitbreiding van de bankbiljettenomloop te compenseren. Door middel van voorschotten in rekening-courant — de desbetreffende post op de weekstaat steeg tot een recordhoogte van f. 395 mln. — moest een wankel evenwicht op de markt tot stand worden gebracht.

De geldmarkttarieven lagen hoog, nl. $4\frac{1}{2}$ pCt. voor het daggeld, $4\frac{3}{4}$ pCt. voor driemaands schatkistpapier en $6\frac{5}{8}$ pCt. voor driemaands kasgeldleningen aan gemeenten.

De inmiddels teruglopende bankpapiercirculatie leidde in de afgelopen week wederom een geldstroom naar de banken. Eerst half mei zal door de maandelijksse betalingen van het Rijk aan de gemeenten de Schatkist tot enige ont-

spanning op de markt kunnen bijdragen. Vooralsnog zal de spanning vrijwel onverminderd aanhouden. Mogelijkerwijs zullen na de discontoverhoging de banken er eerder toe komen hun buitenlandse liquide uitzettingen te gaan aanspreken.

Voor de periode mei tot en met augustus is De Nederlandsche Bank met resp. de handelsbanken en de boerenleenbanken overeengekomen, dat het niveau der onder de kredietrestrictie vallende kredieten met 1 pCt. ten opzichte van het vierde kwartaal 1965 zal moeten dalen. Behalve de invloed van het seizoen steekt hierin ook een restrictiever beleid.

Kapitaalmarkt

DE openbare emissies hebben in de eerste vier maanden van 1966 f. 721 mln. bedragen, iets lager dan het in dezelfde periode van 1965 geplaatste bedrag, toen er f. 789 mln. werd uitgegeven. De particuliere sector nam f. 322 mln. uit de markt, vrijwel voor het gehele bedrag obligaties, tegenover f. 490 mln. in het overeenkomstige tijdvak van 1965. De genoemde bedragen zijn bruto bedragen. Door aflossing kwam in 1966 tot nu toe f. 316 mln. vrij. Ofschoon geen volledige zekerheid hieromtrent

Bij de afdeling Gemeentebedrijven ter Secretarie van Amsterdam kan worden geplaatst een

AMBTENAAR in de rang van ADJUNCT-ADMINISTRATEUR

Salaris tussen f. 1.358,— en f. 1.988,— per maand.

Vakantietoelage 6%.

De premie A.O.W./A.W.W. komt voor rekening van de Gemeente.

De betreffende functie omvat in de eerste plaats de taak van plaatsvervangend hoofd van de afdeling en uit dien hoofde zal betrokkene worden belast met de zorg voor de dagelijkse goede gang van zaken van de werkzaamheden. In de tweede plaats zal zijn taak bestaan uit de behandeling van het uitbrengen van adviezen ten aanzien van aangelegenheden op velerlei gebied, samenhangend met het beheer van verschillende bedrijven (Energiebedrijf, Vervoerbedrijf, Waterleidingbedrijf, Veemarkt en Abattoir, Begraafplaatsen, Centrale Markt) en diensten (Stadsreiniging en Marktwezen) der Gemeente.

Voor de vervulling van deze functie zijn vereist:

- bij voorkeur het doctoraal-examen in de economische wetenschappen, richting bedrijfseconomie;
- brede algemene belangstelling;
- leidinggevende kwaliteiten;
- goede contacteigenschappen en representativiteit;
- studiezin, teneinde zich op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen terzake in binnen- en buitenland;
- leeftijd tenminste ongeveer 35 jaar.

Ervaring in een overeenkomstige overheidsfunctie kan tot aanbeveling strekken.

Aangezien een psychologisch onderzoek een onderdeel van de selectie zal vormen, moeten gegadigden bereid zijn zich daaraan te onderwerpen.

Volledige sollicitaties onder no. K 1677, in te zenden bij de Directeur van de Dienst der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

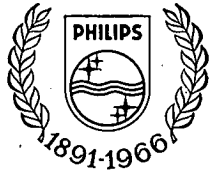
★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN

TE HAARLEM

**N.V. PHILIPS' GLOEILAMPENFABRIEKEN
EINDHOVEN**

Voor een van onze **commerciële staforganen**
vragen wij een

marktonderzoeker

die leiding zal moeten geven aan het marktonderzoek ten behoeve van één van onze artikelgroepen.

Onze gedachten gaan in de eerste plaats uit naar een academicus, die ervaring heeft opgedaan bij een marktonderzoekinstituut of bij een instantie welke zich met prognose en planning bezig houdt.

Deze zelfstandige functie heeft een sterk internationaal karakter en vereist - naast deskundigheid op het gebied van enquetering, verwerking en analysering van gegevens - een goede kijk op de toepassingsmogelijkheden van de resultaten hiervan in het commerciële gebeuren.

Hij wordt daarbij ondersteund door specialisten op het terrein van documentatie en onderzoeksmethodieken.

Brieven met gegevens omtrent leeftijd, opleiding, ervaring etc. te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelzaken, Willemstraat 20, Eindhoven, onder ESB 66063.

**Het is
helemaal
geen
wonder**

dat het advertentievolume van E.-S.B., vooral het laatste halfjaar, zo sterk is gegroeid.

Er zijn namelijk weinig bladen, die zo goed zijn ingevoerd bij de leiding van het Nederlandse bedrijfsleven (en daar nog terdege gelezen worden ook!) als E.-S.B.

Dit is geen loze bewering maar de keiharde conclusie van het lezerskringrapport, dat kortgeleden door een ter zake deskundige op grond van een uitvoerige enquête werd uitgebracht.

Vraagt u het ons eens ter lezing (71 pagina's) en u weet waar u het zoeken moet als u Mijnheer zelf iets te zeggen hebt.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam.

*U reageert op
annonces in*

„E.-S.B.“?

*Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!*

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:
ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 26 02 60

ICT CASSETTE-TAPE

COMPUTERS 1900-SERIE

WAT is I.C.T. cassette-tape? Een 10 kc/s 8 kanalen magneetband met een maximale capaciteit van 1 1/2 miljoen tekens, permanent opgeborgen in een beschermende cassette. WAAROM brengt I.C.T. cassette-tape? De kleinere computers in de I.C.T. 1900-serie, zoals de nieuwe I.C.T. 1901, zijn primair bedoeld voor de "kleinere" gebruiker, die lage installatiekosten en eenvoudige bediening eist, óók als er magneetbanden aan te pas komen.

Welnu: I.C.T. cassette-tape • vergt geen speciale stofvrije, vochtconstante ruimte. Eenvoudige airconditioning is voldoende, wat de installatiekosten reduceert met 90% • vergt geen gecompliceerde tape-manipulaties. Het plaatsen van de cassette is even eenvoudig als het plaatsen van een boek op de boekenplank • is duurzaam door de beschermende werking van de cassette en bovendien als informatiedrager een van de goedkoopste.

DAAROM is I.C.T. cassette-tape er voor hen, die tot dusver uit kostenoverwegingen nog niet aan magneetbandverwerking toe waren.

DE I.C.T. 1900-SERIE WERD IN SEPTEMBER 1964 AANGEKONDIGD. SINDSDIEN ZIJN ER IN DEZE SERIE 348 ORDERS GEBOEKT, WAARVAN ER INMIDDELS 49 ZIJN AFGELEVERD.

I.C.T. (International Computers and Tabulators Limited) is op het terrein der informatieverwerking de grootste Europese industrie. I.C.T. Nederland N.V. - onder de directie van Ruys' Handelsvereniging N.V. - is de Nederlandse vestiging van dit wereldconcern.

I.C.T. NEDERLAND N.V. LANGE VOORHOUT 17 's-GRAVENHAGE TEL. 070-184180

MINISTERIE VAN VERKEER EN WATERSTAAT
 Directoraat-Generaal van het Verkeer

Bij de Rijksverkeersinspectie kunnen worden geplaatst enige

ECONOMEN OF JURISTEN

met belangstelling voor economische vraagstukken

ter opleiding voor een beleidsfunctie op een districtskantoor van de Rijksverkeersinspectie. Deze dienst is belast met aangelegenheden welke het binnenlands verkeer langs de weg en te water betreffen.

Voorlopige standplaatsen: Leeuwarden en Assen.

Salaris: afhankelijk van ervaring en bekwaamheid tussen f. 1000,— en f. 1843,— per maand, exclusief 6% vakantieuitkering.

AOW-premie voor Rijksrekening.

Bij gebleken geschiktheid goede promotiemogelijkheid.

Schriftelijke sollicitaties onder vac. no. 5-2082/7188 (in linkerbovenhoek brief en env.) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Nadere inlichtingen kunnen worden ingewonnen onder tel. nr. 070 - 18.26.70, toestel 88.

MINISTERIE VAN FINANCIËN

Bij de Directie Financieringen en Coördinatie Oorlogschade van het Ministerie van Financiën kan worden geplaatst een

ECONOMISCH MEDEWERKER

wiens taak zal zijn de behandeling van financieel-economische vraagstukken op het terrein van financieringen en deelnemingen van de Staat.

Gewenste opleiding: doctoraal examen economie of akte M.O.-Economie.

Leeftijd tot ca. 40 jaar.

Salaris, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring tussen f. 1000,— en f. 1553,— per maand, of tussen f. 1379,— en f. 1843,— per maand.

De salarissen zijn exclusief 6% vakantieuitkering. AOW-premie voor Rijksrekening.

Schriftelijke sollicitaties onder vac. no. 6-4176/ (in linkerbovenhoek brief en enveloppe) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

pensioen-
regelingen

herverzekering
van
pensioenfondsen

EERSTE NEDERLANDSCHE

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 5143 51

D. HUDIG & CO

Ao. 1825

MAKELAARS IN ASSURANTIËN

ROTTERDAM

Telefoon (010) 13 08 00
 Telex 2 11 03

Wijnhaven 23
 Postbus 518

VAN DER HOOP, OFFERS & ZOON

Ao. 1807

BANKIERS

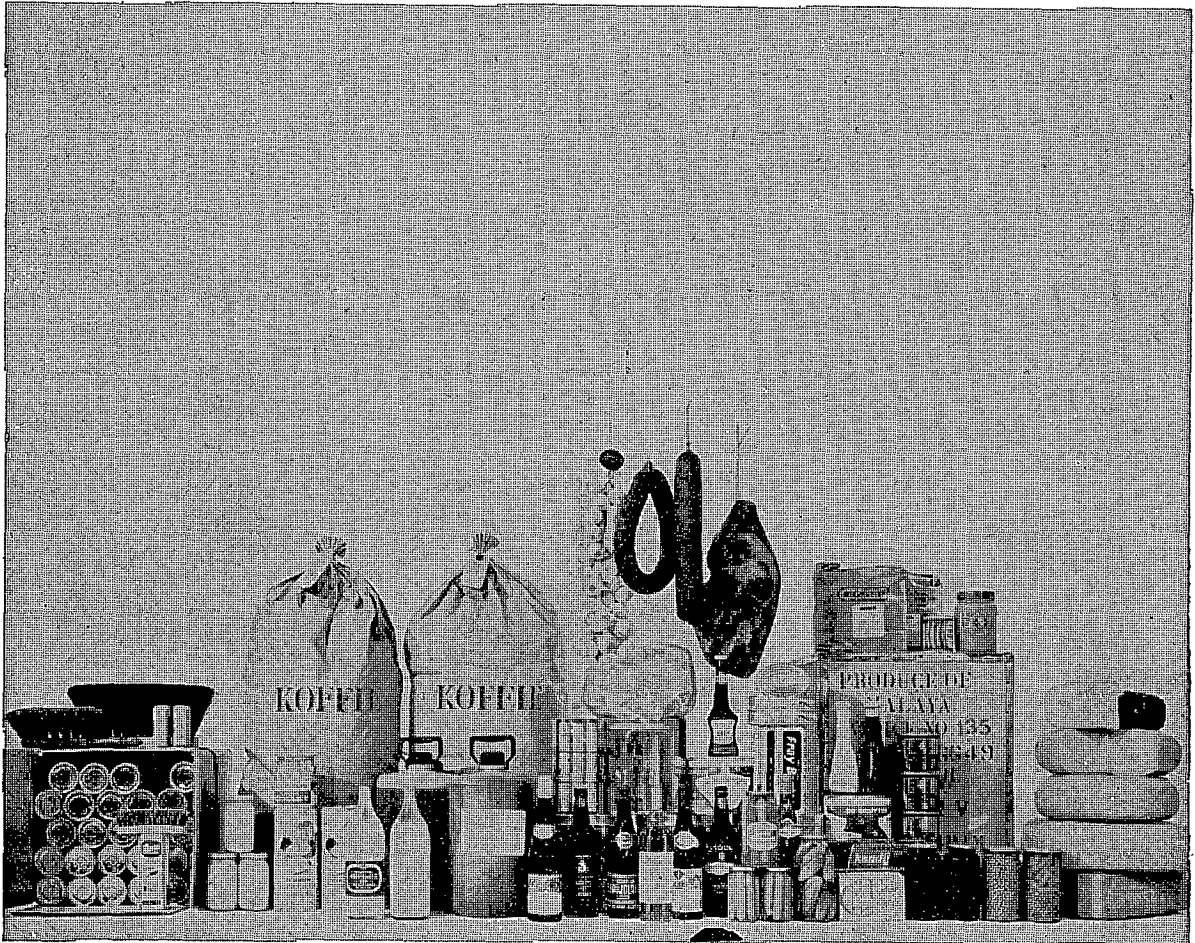
ROTTERDAM

Telefoon 11 46 20
 Telex 2 21 99

Westersingel 88
 Postbus 502

wat wil een intelligente grootverbruiker?

Hij wil: 1. Efficiënt inkopen. Dus alles bestellen bij één leverancier met (daardoor!) de hoogste kortingen. Eén keer afleveren, één keer controleren, één keer administreren: extra winst in tijd en geld. 2. Alleen de allerbeste kwaliteit. 3. Interessante speciale aanbiedingen. 4. Zeer snelle levering (zo nodig binnen 24 uur). Dus een leverancier met eigen besteldiensten.

Kortom: hij wil niets meer - maar zeker ook niets minder - dan De Gruyter Grootverbruik.

De Gruyter Grootverbruik levert U een compleet assortiment levensmiddelen, waarvan vele uit de eigen (17) fabrieken. Daarom: controle in elke fase, aflevering in de beste conditie. Wij geven U een gevarieerde greep uit ons assortiment.

koffie, thee, cacao, limonades, margarine, olie, vet, automatenprodukten, chocolade, bonbons, suiker, jams, stroop, boterhamartikelen, verse vleeswaren en vleeswaren in blik, kaas, meelprodukten,

koek, toast, biscuits, pudding, puddingsaus, rijst, gort, havermouth, conserven, peulvruchten, zuidvruchten, soepen, aroma's en extracten, specerijen, mosterd, tafelzuren, wijnen, zeep en wasmiddelen, reinigingsmiddelen.

DE GRUYTER GROOTVERBRUIK

EIGEN BEZORGDIENT

PARALLELWEG 147 - 'S-HERTOGENBOSCH - TEL. 04100 - 25101 - TELEX 50095

SA 866

Beleggings-voorlichting: aan hen die zich thuis willen oriënteren stelt de AMRO Bank de volgende publicaties kosteloos ter beschikking: • AMRO Beursnieuws (wekelijks, met veertiendaagse bijlage) • Kerngetallen van Nederlandse effecten • De Obligatiegids.

Beleggings-adviezen: de honderden kantoren van de AMRO Bank staan te uwer beschikking voor individuele beleggings-adviezen en portefeuille-onderzoek.

AMRO BANK
AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

Technische Hogeschool Delft

Bij het Bureau van de Hogeschool (afdeling Onderwijs- en Studentenzaken) bestaat plaatsingsmogelijkheid voor een

STATISTISCH MEDEWERKER

die bij het Bureau Statistiek tot taak zal hebben het verzamelen en verwerken van gegevens betreffende studenten, examens en aanverwante onderwerpen; het zelfstandig analyseren hiervan.

Vereist: middelbare schoolopleiding, eventueel MULO-B; ruime belangstelling voor statistisch onderzoek; kritisch en creatief ingesteld; in bezit van diploma algemene statistiek, zo mogelijk statistisch analist; leeftijd tot 35 jaar.

Aanstelling en bezoldiging is afhankelijk van opleiding en leeftijd.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken, Julianalaan 134 te Delft, onder vermelding van nr. AD. 6626/43229 (in de rechterbovenhoek van de sollicitatiebrief).

Wij wensen in kontakt te komen met een

JONG EKONOOM

die als staffunktionaris ter assistentie van de financiële directeur tot taak zal krijgen:

het verrichten van onderzoekingen betreffende beleggingen, valuta en bedrijfstakken.

Gezocht wordt: een doktorandus in de economie, die naast een praktische kennis van administratie en administratieve organisatie over een goed vermogen tot kritische beoordeling en analyse van cijfermateriaal dient te beschikken.

Een zeer goede uitdrukkingsvaardigheid in de moderne talen is voor deze functie beslist vereist.

Leeftijd tot 30 jaar.

Gegadigden worden verzocht op korte termijn een volledige sollicitatie te zenden aan het Hoofd Centrale Personeelsdienst, Van Leer's Vatenfabrieken N.V., Postbus 25, Amstelveen.

Diskretie wordt verzekerd.

**VAN LEER'S
VATENFABRIEKEN N.V.**

AMSTELVEEN